

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Գործընկերություն հանուն լավ կառավարման 2019-2021

**«Աջակցություն դատական բարեփոխումների իրականացմանը՝ Հայաստանում
դատական իշխանության անկախության և արհեստավարժության ամրապնդումը»**

Դատական որոշումների որակի բարելավման վերաբերյալ

ՁԵՌՆԱԼԿ

2021թ. մարտ

Սույն փաստաթուղթը ստեղծվել է ծրագրի շրջանակներում, որը համաֆինանսավորվում է Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի կողմից: Սույն փաստաթղթում ներկայացված տեսակետները որևէ պարագայում չեն կարող համարվել Եվրոպական միության և/կամ Եվրոպայի խորհրդի պաշտոնական տեսակետի արտահայտում:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ	3
1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ	4
2. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ	5
3. ԳԼՈՒԽ 1. ԴՍՏԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՈՐԱԿԸ	9
Բաժին 3.1 Սահմանում և միջազգային չափանիշներ	9
Բաժին 3.2 Դատական որոշումների որակի գործոններն ու ցուցիչները	11
Բաժին 3.3 Դատական որոշումների որակի գնահատում	13
4. ԳԼՈՒԽ 2. ՆԱԽԱԳԾՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ	14
Բաժին 4.1 Նախապատրաստական փուլ	14
Բաժին 4.2 Նախագծում	16
Բաժին 4.3 Ստուգում և կրկնակի ստուգում	16
5. ԳԼՈՒԽ 3. ԴՍՏԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ	17
Բաժին 5.1 Նկարագրական մաս և փաստերի ներկայացում	17
Բաժին 5.2 Պատճառաբանական մաս	21
Բաժին 5.3 Որոշում	21
6. ԳԼՈՒԽ 4. ԴՍՏԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ	22
Բաժին 6.1 Տրամաբանության դերը իրավական տեքստերի նախագծման գործում	22
Բաժին 6.2 Դատական որոշումների նախագծման ժամանակ կիրառվող իրավական տրամաբանությունը	22
7. ԳԼՈՒԽ 5. ՀԱԶՈՂ ՀԻՄՆԱՎՈՐՄԱՆ ԵՎ ՆԱԽԱԳԾՄԱՆ ԳՈՐԾԻՔԱԿԱԶՄ	23
Բաժին 7.1 Ապացույցների գնահատում	23
Բաժին 7.2 Իրավական հետազոտություն	24
Բաժին 7.3 Լեզուն	30
8. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	31

ՀԱՊԱՎՈՒՄՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

ԵՆ	Եվրոպայի խորհուրդ
ՆԿ	ԵՆ Նախարարների կոմիտե
Ծրագիր	«Աջակցություն դատական բարեփոխումների իրականացմանը՝ Հայաստանում դատական իշխանության անկախության և արհեստավարժության ամրապնդումը»
ԵԴՄՆ	Եվրոպական դատավորների խորհրդակցական խորհուրդ
Կարծիք No. 11	2008թ. դեկտեմբերի 18-ի «Դատական ակտերի որակի մասին» ԵԴՄՆ-ի Կարծիք No. 11՝ ներկայացվում է Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի ուշադրությանը
Կոնվենցիա	Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիա
ՄԻԵԴ	Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան
ԱԱԵՀ	Եվրոպայի խորհրդի Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողով

1. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

- 1) Դատական որոշումների որակը վերացական նպատակ չէ: Այն ներպետական և միջազգային իրավունքի լավ իմացության, դրանց ճիշտ մեկնաբանման և յուրաքանչյուր գործի փաստերի նկատմամբ կիրառման արդյունքն է:
- 2) ԵԽ-ն նվիրված է և միշտ նվիրված է եղել անդամ պետությունների դատական որոշումների որակի բարելավմանն օժանդակելու գործին, ինչն ընդհանուր առմամբ դատական համակարգի որակի մաս է կազմում: Այդ նպատակով ԵԽ-ն իր տարբեր մարմինների միջոցով մշակել է դատական որոշումների որակի ապահովմանն ուղղված մի շարք առաջարկություններ: ՄԻԵԴ-ը ևս իր մեծ ավանդն ունի այդ նպատակին հասնելու գործում՝ իր վճիռներում ու որոշումներում ամրագրելով իրավական հիմնավորման ու շարադրանքի չափանիշներ: Բացի այդ, ՄԻԵԴ-ը կարևոր աշխատանք է տանում Կոնվենցիայի վերաբերյալ գիտելիքների տարածման ուղղությամբ, որն այս նպատակին հավատարմության էական մասն է կազմում:
- 3) Դատական որոշումների որակի գնահատումը բարդ գործընթաց է, որը կարող է իրականացվել տարբեր դերակատարների կողմից և տարբեր մեթոդների հիման վրա: Սուկ վիճակագրական մեթոդները¹ լիովին չեն արտացոլում դատական որոշումների որակը: Դրանք պետք է լրացվեն ավելի անհատականացված մեթոդներով, որոնք նպատակաուղղված են դատական որոշումների ներքին կառուցվածքի, դրանց հիմնավորման որակի և Կոնվենցիայով սահմանված չափանիշներին դրանց համապատասխանության գնահատմանը:
- 4) Ներպետական դատարաններն էական ազատություն են վայելում գործերի վարման հարցում՝ ներառյալ ապացույցների կառավարումը, իրավական կիրառելի դաշտի ընտրությունը, իրավական դրույթի մեկնաբանությունը և իրենց որոշումների հիմնավորումը: Համաձայն այսպես կոչված «չորրորդ ատյանի» տեսության՝ նրանց որոշումները ենթակա չեն ՄԻԵԴ-ի կողմից վերանայման, եթե դրանք չեն առնչվում արդար դատաքննության հիմնարար սկզբունքներին: Հետևաբար, այդ սկզբունքներին համապատասխանությունն էական նշանակություն ունի դատական որոշումների որակի ապահովման գործում:
- 5) Դատական որոշումների որակը չի վերաբերում սուկ դատավարության կողմերին: Քանի որ վճիռները/դատավճիռները կայացվում են պետության անունից, դրանք ընդհանուր առմամբ կազմում են երկրի իրավական կարգի մի մասը և, որպես այդպիսին, ակնկալվում է, որ գնահատվելու են որևէ քաղաքացու կողմից: Ավելին՝ քանի որ ներկայում դատական որոշումների մեծ մասը հրապարակվում է, դրանք հեշտությամբ հասանելի են շահագրգիռ որևէ անձի համար և կարող են

---

¹ Վիճակագրական մեթոդները հիմնված են դատարանի մակարդակի վիճակագրության վրա և ներառում են քննվելիք, ինչպես նաև հարուցված ու քննված գործերը, յուրաքանչյուր գործի դատական նիստերի քանակը, վարույթի տևողությունը, նոր քննարկման համար ուղարկված գործերի քանակը, բողոքարկված գործերի տոկոսը և այլն:

վկայակոչվել այլ վարույթների շրջանակներում: Սա էլ ավելի է սրում որակի պահանջը:

- 6) Պատճառաբանական մասը վճռի/դատավճռի կենտրոնական մասն է: Ուստի հարկավոր է հատուկ ուշադրություն դարձնել դատական որոշումների այս մասի մշակմանը: Միշտ պետք է հարգվեն իրավական տրամաբանության կանոնները՝ խուսափելու համար հիմնավորումների մեջ թույլ տրված սխալներից, որոնք ճանապարհ կարող են բացել վճիռը/դատավճիռը վիճարկելու համար: Հիմնավորումը փոխկապակցված է որոշման կազմման հետ:
- 7) Դատական որոշումների հաջող մշակումը կարող է իրականացվել միայն այն դեպքում, երբ դատական գործընթացի բոլոր դերակատարներն իսկապես ձգտեն այդ նպատակին: Փաստաբանները, նոտարները, դատական կարգադրիչները և այլ իրավաբան մասնագետները նույնքան պատասխանատու են դատական որոշումների որակի համար, որքան դատավորները, թեպետ նրանց պատասխանատվությունն այլ բնույթ է կրում:

2. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն փաստաթուղթը պատրաստվել է Ծրագրի բաղադրիչներից մեկի շրջանակներում, որն ուղղված է աջակցելու Հայաստանի դատական իշխանությանը դատական որոշումների որակի բարելավման գործում:

Նկատի առնելով այն, որ արդարադատության որակը ԵՄ մշտական ու տևական մտահոգության առարկան է, և որ դատական որոշումների որակը արդարադատության որակի հիմնական բաղադրիչն է², Ծրագրի անձնակազմը մշակել է վերապատրաստման երկփուլ դասընթաց-ծրագիր Հայաստանի դատական համակարգի ներկայացուցիչների համար:

Դասընթաց-ծրագրի առաջին մասը նպատակ ուներ Հայաստանի ընտրված դատավորների և դատավորների օգնականների (ընդհանուր առմամբ 20 դատավոր և դատավորի օգնական) տրամադրելու երկօրյա առցանց դասընթաց՝ նվիրված իրավական փաստաթղթերի մշակման և հիմնավորման ամենաէական կանոնների ներկայացմանը՝ հիմնված ԵՄ չափորոշիչների վրա՝ մասնավորապես շեշտը դնելով ԵՄ այն փաստաթղթերի վրա, որոնք առնչվում են արդարադատության որակին և մշակվել են ԵՄ տարբեր մարմինների կողմից: Այդ դասընթացն անցկացվել է 2021թ. փետրվարի 23-ին և 24-ին:

Սույն ձեռնարկը, որտեղ ամփոփվում են դատական որոշումներ կազմելուն առնչվող ամենակարևոր գաղափարներն ու գործիքները, մշակվել է դատավորների և դատավորների օգնականների ավելի մեծ լսարանին գործնական ու հեշտ գործածելի ուղեցույց տրամադրելու նպատակով: Այն կարող է օգտագործվել դատավորների ու դատավորների օգնականների մասնագիտական վերապատրաստման ընթացքում և կամ անհատապես իրավաբանների կողմից, ովքեր ցանկանում են հասկանալ դատական որոշումների մշակման ոլորտում միջազգային չափանիշները:

---

² Կարծիք No. 11 (§§ 1-2):

Ծրագիրը հրավիրել էր ԵՖ միջազգային փորձագետ պարոն Ալեքսանդր Օվչիննիկովին³ պատրաստելու վերապատրաստման դասընթաց-ծրագիրը, վարելու դասընթացը և կազմելու պահանջվող ձեռնարկը:

Սկզբից ներքին հարկավոր է նշել, որ սույն ձեռնարկը նախատեսված չէ դատավորներին և դատավորների օգնականներին ապահովել դատական որոշումների մշակման համընդհանուր ուղեցույցով: Իրականում, այն միտված է նրանց տեղյակ պահելու իրավական փաստաթղթերի մշակման ու հիմնավորման որոշակի մեթոդաբանական կանոնների մասին, որոնք ձևավորվել են ԵՖ տարբեր մարմինների պրակտիկայի արդյունքում:

Բացի այդ, ձեռնարկը փորձում է արմատավորել այն գաղափարը, որ Կոնվենցիայի լավ իմացությունը և ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի ճիշտ կիրառումը դատավորների լավագույն «կողմնացույցն» են իրենց դատական պրակտիկայում:

Անզվերեն և ֆրանսերեն լեզուներով տեսական ու գործնական մի քանի գրքեր կան՝ նվիրված իրավական փաստաթղթերի մշակման և իրավական հիմնավորումների խնդրին⁴: Համեմատության համար նշենք, որ դատական որոշումների մշակման մեթոդաբանությունը գիտնականների կողմից շատ ավելի քիչ ուշադրության է արժանացել:

Դա կարող է պայմանավորված լինել երկու հիմնական հանգամանքով: Նախ, դատական որոշումների որակի բարելավման վերաբերյալ ձեռնարկներ մշակելու բուն գաղափարը կարող է սխալ ընկալված լինել, քանի որ կարող է ակնարկվել, թե տվյալ երկրում դատական որոշումներն անբավարար որակի են: Իր հերթին սա կարող է նշանակել, որ խնդիրներ կան օրենքների որակի, ոչ միայն դատավորների, այլև փաստաբանների իրավական կրթության, ինչպես նաև դատավորների անկախության և անկողմնակալության հետ կապված: Երկրորդ, նման ձեռնարկների կազմման դժվարությունը կապված է այն փաստի հետ, որ դատական որոշումների որակի ոլորտում միջազգային չափանիշները հազվադեպ են կողիֆիկացվում կամ հավաքվում մեկ աղբյուրում:

Իրավական տեքստերի նախագծումը և հիմնավորումը դասավանդվում են նախ իրավաբանական ուսումնական հաստատություններում: Հետագայում, նախնական այդ գիտելիքները սովորաբար հարմարեցվում են իրավական որոշակի մասնագիտության հատուկ կարիքներին, ինչի շնորհիվ դրանք ձեռք են բերում եզակի և ճանաչելի ոճ: Այդուամենայնիվ, իրավական լավ տեքստեր գրելը, անկասկած, շատ ավելին է պահանջում, քան տրամաբանության, լեզվի կամ օրենսդրության կանոնների իմացությունը:

---

³ Պարոն Օվչիննիկովը փաստաբան է (Ստրասբուրգի փաստաբանների միություն), Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռների կատարման վարչության նախկին իրավաբան:

⁴ Դրանց թվում՝ “Modern Legal Drafting: A Guide to Using Clearer Language”, Third Edition, Peter Butt, Cambridge University Press, 2013; “Oxford Guide to Effective Argument & Critical Thinking”, Colin Swatridge, Oxford University Press, 2014; “A Short Introduction to Judging and to Legal Reasoning”, Geoffrey Samuel, Edward Elgar Publishing, 2017; “How Judges Think”, Richard A. Posner, Harvard University Press, 2010; “Petit traité de l’écrit judiciaire” (*A short treaty of judicial writing*), Jean-Marie Denieul, Dalloz, 2017.

ԵՄ անդամ պետությունների դատավորներն իրենց ամենօրյա աշխատանքում կարող են օգտվել Կոնվենցիային և ՄԻԵԴ-ին ապավինելու եզակի հնարավորությունից: Այդ առիթով կարևոր է հիշատակել, որ ՄԻԵԴ-ը միշտ ասել է, որ ընդհանուր առմամբ իր խնդիրը ազգային դատարանի կողմից փաստերի կամ օրենքների ենթադրաբար կատարված սխալներով զբաղվելը չէ, քանի դեռ և այնքան ժամանակ, որքան այդ սխալներն ակնհայտ չեն և չեն ոտնահարում Կոնվենցիայով պաշտպանված իրավունքները և ազատությունները (*Գարսիա Ռուիսն ընդդեմ Իսպանիայի* [GC], § 28, *Պերեզն ընդդեմ Ֆրանսիայի* [GC], § 82):

Համաձայն այսպես կոչված «չորրորդ ատյանի» տեսության՝ ՄԻԵԴ-ը չի վերանայում ներպետական դատարանների կողմից փաստերի գնահատումը և օրենքի կիրառումը: Այլ կերպ ասած՝ սա նշանակում է, որ առավել հաճախ ՄԻԵԴ-ի կողմից ազգային դատական որոշումների որակի գնահատում չի կատարվելու: Դա, անկասկած, հավելյալ ճնշում է դնում ներպետական դատական համակարգի վրա, որից ակնկալվում է կայացնել ԵՄ չափանիշներին համապատասխան բարձրորակ որոշումներ:

Դա ապահովելու համար Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը ներկայացնում է արդար դատաքննության հիմնարար սկզբունքները՝ կողմերի հավասարություն, մրցակցային գործընթաց, դատավորների անկախություն և անկողմնակալություն: Եթե այս սկզբունքները պահպանվեն, ապա իրավական նորմերի մեկնաբանման և կիրառման մեջ որևէ սխալ չի կատարվի:

Դատավորների համար այդ հոդվածը մտահոգիչ է մասնավորապես մի առումով⁵. Ինչպես ապահովել դատական որոշումների որակը՝ գործերը ողջամիտ ժամկետում քննելու նույնքան կարևոր պահանջի հետ միասին: Այս համատեքստում հարկ է հիշել, որ ԵԴԽԽ-ն իր Կարծիք No. 11-ում նշել է, որ

«Համապատասխան շահերին համարժեք որակյալ որոշումներ կայացնելու համար դատավորները պետք է գործեն այնպիսի օրենսդրական և ընթացակարգային կանոնների շրջանակում, որը նրանց կտա որոշում կայացնելու ազատություն և արդյունավետ տնօրինելու գործով պատշաճ զբաղվելու համար անհրաժեշտ (օրինակ) ժամանակը և ռեսուրսները: ԵԴԽԽ-ն քննարկել է «գործերի կառավարումը» իր թիվ 6 (2004) կարծիքում⁶ (Կարծիք No. 11, §13)»:

Կարելի է հղում կատարել նաև ԱԱԵՀ-ի պրակտիկային, որը մշակել է գործերի կառավարման օգտակար գործիքակազմ, այդ թվում՝ ողջամիտ ժամկետում գործերը քննելու վերաբերյալ:

Սակայն դատական որոշումների որակը միայն դրա բովանդակային կողմերին չի վերաբերում: Դա վերաբերում է նաև դատավորի կիրառած լեզվի մատչելիությանն ու պարզությանը և որոշման ներքին կառուցվածքին: Ինչպես ցույց կտրվի ստորև, ձևական այս հատկանիշները նույնքան կարևոր են, որքան բովանդակությունը՝ երկու հիմնական պատճառով: Նախ, դա կողմերին թույլ է տալիս ավելի լավ հասկանալ և, հետևաբար, ընդունել դատական որոշումները: Դրա հետևանքով, դատական որոշումների

⁵ Դա հաստատվել է նաև 2021 թ. փետրվարի 23-24-ի դասընթացների ժամանակ:

⁶ ԵԴԽԽ-ի Կարծիք No. 6 (2004) «Ողջամիտ ժամկետում արդար դատաքննության և դատաքննության ժամանակ դատավորի դերի մասին՝ հաշվի առնելով վեճերի կարգավորման այլընտրանքային միջոցները»՝ ներկայացվում է Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի ուշադրությանը, ընդունվել է ԵԴԽԽ-ի կողմից իր 5-րդ նիստում (Ստրասբուրգ, 2004 թվականի նոյեմբերի 22-24):

բողոքարկումներն ավելի քիչ են լինում, ինչը, իր հերթին, նվազեցնում է ճնշումը ողջ դատական համակարգի վրա: Բացի այդ, պարզ և մատչելի հիմնավորումը կողմերից բացի որևէ այլ անձի ևս հնարավորություն է տալիս ավելի լավ հասկանալու գործը և, ի վերջո, այն օգտագործելու առանձին վարույթներում⁷:

Երկրորդ, իրավական տեքստեր նախագծելու և իրավական հիմնավորումների միջև առկա է սերտ փոխկապակցվածություն: Որպես մարդկային գրության որոշակի ձև, իրավական տեքստ գրելը գործում է հատուկ կանոնների ու սահմանների համակարգում: Այն առնչվում է տրամաբանության կանոնների պահպանմանը, հավատարմությանը յուրաքանչյուր երկրում գոյություն ունեցող իրավական փաստաթղթերի որոշակի ոճին, համապատասխանությանը ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված օրենսդրական պահանջներին և այլն: Եթե այդ կանոնները չպահպանվեն, իրավական տեքստ կազմողը կարող է սխալ եզրակացությունների հանգել և դրանով էականորեն ազդել փաստաթղթի որակի վրա:

Այս նկատառումներն առավել ևս անփոխարինելի են դատավորների համար: Ի տարբերություն «կանխատեսողական իրավական շարադրանքի»⁸, որը օգտագործվում է հատկապես փաստաբանների կողմից, նրանց շարադրանքն *օբյեկտիվ* է: Սա նշանակում է, որ դատական որոշումը պետք է արտացոլի փաստերի և ապացույցների գնահատումը կիրառելի իրավական դաշտին համապատասխան, բացարձակ չեզոք և օբյեկտիվ կերպով: Մինչ փաստաբաններին օրենսդրությամբ և նրանց մասնագիտական վարքագծի կանոններով սահմանված կարգով կարող է թույլատրվել գործը վիճարկել իրենց հաճախորդների համար առավել բարենպաստ ձևով, դատավորները պետք է շատ ավելի քիչ տեղ ունենան «ստեղծագործելու» համար: Փոխարենն ակնկալվում է, որ նրանք օբյեկտիվ և անկողմնակալ կերպով պետք է գնահատեն իրենց ներկայացված ապացույցները միակ արդար և օրինական որոշումը գտնելու համար:

Ասվածը չի նշանակում, թե բոլոր դատավորները պետք է հետևեն գրելու որևէ որոշակի *ոճի*: Որոշ դատավորներ կարող են հակված լինել որոշ չափով երկար նկարագրելու փաստերը, բողոքները և իրենց որոշումների կայացման հիմնավորումները, մինչդեռ ոմանք կարող են հակված լինել կարճ գրելուն: Որոշ դատավորներ կարող են լայնորեն մեջբերումներ անել վերադաս դատարանների նախադեպային իրավունքից կամ միջազգային աղբյուրներից, մինչդեռ ոմանք կարող են դա երբեք չանել կամ անել հազվադեպ:

---

⁷ Սա հատկապես կարևոր է ԵՄ անդամ երկրներում, որտեղ դատական որոշումները պարբերաբար հրատարակվում և տարածվում են մեծ լսարանի համար: Կարելի է հղում կատարել նաև Կարծիք No. 11, § 7-ին. «Դատական ակտը պետք է բավարարի մի շարք պահանջներ, որոնց առնչությամբ կարելի է սահմանել մի շարք ընդհանուր սկզբունքներ՝ անկախ տարբեր երկրներում դատական համակարգերի առանձնահատկություններից և դատարանների գործելակերպերից: Ելակետն այն է, որ դատական որոշման նպատակը ոչ միայն կողմերին իրավական որոշակիություն տրամադրելու միջոցով որոշակի վեճ լուծելն է, այլև հաճախ նախադեպ սահմանելը, ինչը կարող է կանխել այլ վեճերի առաջացումը և ապահովել ներդաշնակեցում»:

⁸ Իրավական շարադրանքի այս տեսակն արտացոլում է այն իրավիճակները, երբ հեղինակը նպատակ ունի ընթերցողին առաջարկելու իր գաղափարները: Բնորոշ օրինակը փաստաբանների գրություններն են: Փաստաբանը սահմանափակված չէ օբյեկտիվ լինելու պարտավորությամբ և սովորաբար գործի փաստերն ու փաստարկները ներկայացնում է այնպես, որ առավելագույնս բարենպաստ լինեն իր պաշտպանյալի համար:

Դատական որոշումների որակը սովորաբար չպետք է ազդեցություն կրի այն հանգամանքից, թե գործերը քննվում են *դատավորի կողմից միանձնյա*, թե՛ *դատավորների կոլեգիալ կազմով*: Վերջին դեպքում, սակայն, կարող են լրացուցիչ բարդություններ առաջանալ իրավական հիմնավորման և շարադրանքի ոճի հետ հապված հարցերում դատավորների միջև ընդհանուր մոտեցումներ գտնելու գործում:

Թեև ներպետական օրենսդրությունը սովորաբար որոշակի ցուցումներ է տրամադրում այս իրավիճակի համար, այնուամենայնիվ, դատավորների միջև կարծես թե անհրաժեշտ են համապատասխան պայմանավորվածություններ նրանց փոխգործակցության բարելավման համար: Այն երկրներում, որտեղ համաձայն իրավական ավանդույթի ընդունվում են դատավորների *առանձին կարծիքները*, այլ կարծիք ունեցող դատավորներն իրավունք ունեն արտահայտելու մեծամասնության եզրակացությունների հետ իրենց անհամաձայնությունը⁹:

Ինչպես ցույց կտրվի հետագա գլուխներում, դատական որոշումների նախագծումը պետք է ընկալվի որպես մի *գործընթաց*, որի յուրաքանչյուր փուլ ունի որոշակի առանձնահատկություններ: Քանի որ առկա են *դատական որոշումների բազմազան տեսակներ*¹⁰, դրանց շարադրանքի գործընթացներն էական տարբերություններ են ունենում: Սովորաբար, միայն գործը ըստ էության լուծող դատական որոշումներն են, որ հատուկ ուշադրություն են պահանջում միջազգային չափանիշներին համապատասխանության տեսանկյունից:

Սույն ձեռնարկը հատուկ նվիրված է քաղաքացիական ու վարչական գործերով շարադրանքին: Քրեական արդարադատությունն ունի առանձնահատուկ հատկանիշներ, որոնք բնորոշ են դրա նպատակին և քննարկվող խնդիրներին: Այնուամենայնիվ, կարելի է վստահաբար ասել, որ քրեական դատավորներն այս ձեռնարկում օգտակար գործիքակազմ կգտնեն իրենց աշխատանքի համար:

3. ԳԼՈՒԽ 1. ԴԱՏԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՈՐԱԿԸ

Բաժին 3.1 Սահմանում և միջազգային չափանիշներ

Դատական որոշումների որակը կարող է սահմանվել որպես դրանց ներքին ու արտաքին մի շարք հատկանիշներ, որոնք դարձնում են այն ցանկացած երկրի իրավական կարգի մասը:

---

⁹ Ընդհանրապես դժվար է գնահատել՝ արդյո՞ք դա բարելավում է դատական որոշումների որակը: Կարելի է պնդել, որ հատուկ կարծիքները լրացուցիչ պատկերացում են տալիս դատավորների հիմնավորումների մասին: Կարելի է պնդել նաև, որ հակառակն է ճիշտ, քանի որ տարբերվող կարծիք արտահայտողը որոշ կերպով «խարխլում է» դատական որոշումների հեղինակությունը: Այդ պատճառով իրավական որոշ ավանդույթներում (օրինակ՝ Ֆրանսիայում) չեն ընդունում հատուկ կարծիքները: Հետաքրքիր է նաև դիտարկել, որ ՄԻԵԴ-ն ինքն ընդունում է իր վճիռներում հատուկ կարծիքները, բայց՝ ո՛չ անընդունելիության որոշումներում:

¹⁰ Միջանկյալ միջոցների կիրառումը կամ գործի հանգուցալուծումը, առաջին ատյանի որոշումների բողոքարկումը վերաքննիչ կամ վճռաբեկ ատյաններում, սկզբնական որոշումները կամ նոր քննության համար հանձնելուց հետո գործը վերանայելու մասին որոշումները, դատավարական որոշումները, գործն ըստ էության քննելու որոշումները և այլն:

Ինչ վերաբերում է ներքին հատկանիշներին, ապա որակի հիմնական ցուցիչները վերաբերելու են որոշման իրավաչափությանը և դատավորի կողմից գործի քննության ընթացքում կատարած իրավական վերլուծության ճշտությանը:

Արտաքին հատկանիշների առումով որակը գնահատվելու է ելնելով դատավորի կողմից օգտագործվող լեզվի հատկությունից, վճռի/դատավճռի պատշաճ ձևաչափման ոճից և վերնագրերի, պարբերությունների ու ենթակետերի օգտագործումից, վճռի/դատավճռի պատշաճ ծավալից, աշխարհագրական և այլ հատուկ անունների ճիշտ օգտագործումից և այլ հատկանիշներից:

Դատական որոշումների որակը պետք է հասկանալ որպես որոշման որակն իր *ամբողջության* մեջ: Ուստի, անհնար կլինի գնահատել դատական որոշումների առանձին մասերի որակները (հստակ լեզուն, իրավական անթերի հիմնավորումները, փաստերի ներկայացումը կամ ապացույցների գնահատումը): Վճռի բոլոր մասերը փոխկապակցված են և չեն կարող արհեստականորեն առանձնացվել դրանց որակի գնահատման նպատակով:

Դատական որոշումների որակը գնահատելիս պետք է հաշվի առնել այն, որ դրանք չեն «պատկանում» կողմերին: Երկրների մեծ մասում վճիռները կայացվում են պետության անունից¹¹ և, հետևաբար, ներպետական իրավակարգի բաղկացուցիչ մասն են: Սրա հետևանքով դատական որոշման որակը պետք է ընկալվի *օբյեկտիվորեն*, այլ ոչ թե՝ *սուբյեկտիվորեն*¹²:

Ի հակադրություն դրա, համեմատաբար հեշտ է որոշել անորակ դատական որոշումը: Սովորաբար, դա կապվում է ապացույցների սխալ գնահատման և կիրառելի իրավական կանոնների (կամ ամբողջովին իրավական կանոնների սխալ կիրառման) մեկնաբանության, քերականական կամ ուղղագրական կանոնները չպահպանելու, կողմերի ներկայացրած ամենակարևոր ու որոշիչ փաստարկների անտեսման հետ և այլն:

Կարող է նաև դժվար լինել կատարել անորակ վճիռ/դատավճիռը, օրինակ՝ դրա եզրափակիչ մասում շփոթեցնող դրույթների պատճառով: Վատ որակի վճիռը կարող է պարունակել տեխնիկական սխալներ, որոնք, առանց վճռի ներքին որակի վրա ազդելու, կարող են կողմերին ստիպել դիմել այդ սխալները շտկելու համար՝ դրանով իսկ հանգեցնելով ժամանակի և հավելյալ ռեսուրսների կորստի:

Ինչ վերաբերում է դատական որոշումների որակի հարցում *միջազգային չափանիշներին*, հարկավոր է նկատել, որ գոյություն չունի պարտադրող մեկ փաստաթուղթ, որտեղ սահմանվեն դատական որոշումների մշակման կանոնները: Իրավական համակարգերը տարբեր են, և տարբեր երկրներում դատավորները գործերը լուծում են տարբեր կանոնների հիման վրա և տարբեր իրավական ավանդույթների համաձայն:

ԵՄ-ում գոյություն ունեն դատական որոշումների շարադրման չափորոշիչների տարբեր աղբյուրներ: Ինչպես վերը նշվեց, ԵԴԽԽ-ի Կարծիք No. 11-ը ամփոփ ներկայացնում է դատական որոշումների որակը գնահատելու համար ամենաբազմակողմ ցուցանիշները և դրանց ապահովման գործիքակազմը: Մշակված լինելով տարբեր անդամ պետությունների

---

¹¹ Կա՛մ ժողովրդի, կա՛մ Հանրապետության անունից և այլն:

¹² Օրինակ, կարելի է պատկերացնել այնպիսի մի իրադրություն, երբ վճիռը, լինելով ամբողջովին ոչ իրավաչափ և վատ շարադրված, կայացված է կողմերից մեկի օգտին, որը լիովին գոհ է դրանից:

դատական փորձի և ԵՄ տարբեր իրավական փաստաթղթերի հիման վրա՝ այս փաստաթղթին կարող է ապավինել ցանկացած դատավոր կամ դատավորի օգնական¹³:

Դատական որոշումների կազմման համար չափանիշների եզակի աղբյուր է ՄԻԵԴ-ը: ՄԻԵԴ-ի վճիռներն ու որոշումները, որոնք հեշտությամբ հասանելի են և թարգմանված ԵՄ անդամ պետությունների տարբեր լեզուներով, կարող են դիտարկվել որպես դատական որոշումների որակի «չափանիշներ սահմանող» Եվրոպայում և դրանից դուրս: Անկախ այն բանից, թե որ անդամ պետության դեմ է ներկայացված դիմումը, ՄԻԵԴ-ն իր որոշումներում կիրառում է ձևաչափման ու շարադրման համանման ոճ: Ավելին, ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքը սահմանում է Կոնվենցիայում ամրագրված յուրաքանչյուր իրավունքի շրջանակը՝ ազգային դատավորներին օգնելով պատշաճ կերպով կիրառելու Կոնվենցիան:

Բաժին 3.2 Դատական որոշումների որակի գործոններն ու ցուցիչները

Պետք է տարբերակում մտցնել դատական որոշումների որակի գործոնների և ցուցիչների միջև:

Գործոնները վերաբերում են դատավորների աշխատանքի շուրջ առկա և դրա վրա որոշակի ազդեցություն ունեցող արտաքին ու ներքին հանգամանքներին:

Արտաքին միջավայրը ներառում է օրենսդրությունը, տնտեսական ու սոցիալական համատեքստը:

Ինչպես մատնանշվում է ԵԴԽԽ-ի Կարծիք No. 11-ի մեջ, դատական որոշման որակը «պայմանավորված է ոչ միայն գործով զբաղվող առանձին դատավորի գործոնով, այլև արդարադատության իրականացման մի շարք արտաքին փոփոխական գործոններով, ինչպիսին են, օրինակ՝ օրենսդրության որակը, դատական համակարգի համար հասանելի ռեսուրսների համապատասխանությունը և իրավական թեմաներով վերապատրաստման որակը» (§ 10):

Օրենսդրության որակը հատուկ նշանակություն ունի դատական որոշումների որակի համար, քանի որ այն ամենաառողակի ձևով է ազդում դրանց վրա: Օրենսդրության անպատշաճ որակը դատավորներին ստիպում է լրացուցիչ ժամանակ հատկացնել գործերին և կարող է հանգեցնել սխալ որոշումների:

Օրենքի որակը, սակայն, ինքնին հեշտ գնահատելի չէ: Օրենսդրության մշակման մեթոդներն ընդարձակ տեսական հետազոտության առարկա են¹⁴: Որոշ երկրներում օրենսդրական ակտերի մշակման այս մեթոդներն ու կանոնները քննարկվում են պետական մակարդակով¹⁵:

---

¹³ ԵԴԽԽ-ի Կարծիք No. 11-ը վերաբերում է դատական որոշումների որակին առնչվող մի քանի հատկանիշների, ինչպիսիք են որակի գործոնները, ներառյալ ներքին և արտաքին միջավայրերը, և որակի գնահատումը՝ գնահատման հատուկ մեթոդներին հղումներով:

¹⁴ Օրինակ, տե՛ս “La crise de la loi” («Օրենքի ճգնաժամը»), Pierre Albertini, Paris, LexisNexis, 2015:

¹⁵ Ֆրանսիայի համար, օրինակ, տե՛ս վարչապետի և Պետական խորհրդի (վերին վարչական դատարանի) կողմից ընդունված իրավական ակտերի նախագծերի մշակման մեթոդների 721 էջից բաղկացած ուղեցույցը <https://www.legifrance.gouv.fr/contenu/Media/Files/autour-de-la-loi/guide-de-legistique/guide-de-legistique-edition-2017-format-pdf.pdf>:

Օրենքի որակի ցուցիչներն են դրա հստակությունը, նորմատիվային բնույթը, խրթինության, բայց նաև չափազանց պարզունակության բացակայությունը, կանխատեսելիությունը և հասանելիությունը:

Օրենսդրական գործընթացը ևս պետք է ենթարկվի որոշակի կանոնների՝ օրենսդրության որակի ապահովման նպատակով: Այն հիմնականում առնչվում է օրենսդրական նախագծերի ազդեցության գնահատմանը: Թեև այս գործընթացում սովորաբար առանձին դատավորներ ներգրավված չեն, ԵԴԽԽ-ի Կարծիք No. 11-ը մասնավորապես առաջարկում է, որ «արդարադատության իրականացման և դատավարական իրավունքի վերաբերյալ ցանկացած իրավական ակտի նախագծի վերաբերյալ Դատական խորհուրդը կամ այդ Խորհրդին համարժեք որևէ այլ մարմին իր կարծիքը պետք է տրամադրի՝ նախքան այդ օրենքի մասով խորհրդարանը որոշում կընդունի» (§ 12):

Հարկավոր է նշել նաև, որ դատավորը միշտ պետք է տեղյակ լինի, որ օրենքը կամ օրենքի դրույթը, թեև գործում է ներպետական մակարդակում, կարող է չհամապատասխանել Կոնվենցիայի դրույթներին: Նման իրավիճակներում դատավորը պետք է օգտագործի իր տրամադրության տակ եղած ողջ գործիքակազմը՝ ներպետական օրենսդրության կիրառումից խուսափելու և փոխարենը միջազգային օրենսդրությունը կիրառելու համար:

Դատական համակարգին հատկացված ռեսուրսներն, անկասկած, նույնպես դատական որոշումների որակի նախապայմանն են: Անպատշաճ ֆինանսավորումը, մարդկային և նյութական սահմանափակ ռեսուրսները, անբավարար վարձատրությունը, օգնականների և դատական համակարգի ծառայողների սակավ թիվը կարող են միայն բացասաբար ազդել դատական ցանկացած համակարգում կայացված վճիռների որակի վրա:

Դատական որոշումների որակի վրա ազդող մեկ այլ կարևոր գործոն առնչվում է արդարադատության այլ դերակատարներին, որոնց թվում են փաստաբանները, դատական կարգադրիչները, նոտարները, դատական կառավարիչները (լուծարողները) և այլն: Այդ դերակատարների ոչ պատշաճ կամ անբավարար պատրաստվածությունը կարող է հանգեցնել ոչ պատշաճ որակի դատական որոշումների կայացմանը: Ասվածը հատկապես ճիշտ է քաղաքացիական վարույթների դեպքում, որոնց ընթացքում դատավորները սովորաբար ի պաշտոնե գործելու սահմանափակ լիազորություններ ունեն՝ ավելի շատ հիմնվելով կողմերի ներկայացրած դիմումների/փաստաթղթերի վրա: Նրանք սովորաբար սահմանափակ լիազորություններ ունեն նաև ակնհայտորեն անհիմն հայցեր դատարաններ ներկայացնելը կանխելու հարցում¹⁶:

Ներքին միջավայրը, որն ազդում է դատական որոշումների որակի վրա, վերաբերում է դատավորի արհեստավարժությանը և գործի կառավարմանը: Արհեստավարժության կապակցությամբ կարելի է վկայակոչել դատական համակարգի անկախությունը, դատական էթիկայի ու դեոնտոլոգիայի պահպանումը և համապատասխան իրավաբանական պատրաստվածությունը¹⁷:

---

¹⁶ Որոշ երկրներում դրա համար գոյություն ունեն մեխանիզմներ: Ֆրանսիայում դատավորները կարող են հայցվորներին տուգանել մինչև 3000 եվրոյի չափով, եթե նրանք ուշացած կամ վիրավորող հայցեր ներկայացնեն:

¹⁷ Այս հարցերն ամփոփված են ԵԴԽԽ-ի հետևյալ կարծիքներում. 2001թ. նոյեմբերի 23-ի ԵԴԽԽ-ի Կարծիք No. 1 (2001թ.) «Դատական իշխանության անկախության և դատավորների անփոփոխելիության չափորոշիչների մասին»՝ ներկայացվում է Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի ուշադրությանը, 2002թ. նոյեմբերի 19-ի ԵԴԽԽ-ի Կարծիք No. 3 (2002թ.) «Դատավորների մասնագիտական վարքագիծը կարգավորող սկզբունքների և կանոնների,

Ինչ վերաբերում է գործի դատավարությանն ու կառավարմանը, վերջնական որոշման որակը կապահովվի միայն այն դեպքում, երբ ընթացակարգը համապատասխանի արդար դատաքննության պահանջին, ինչպես ամրագրված է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում:

Դատական որոշման որակի **ցուցիչները** հատուկ են դրա բովանդակային ու ձևական կողմերին, որոնք ապահովում են, որ որոշումն ընդունվի օրենքին համապատասխան ¹⁸, լինի իրավական առումով հիմնավորված, հիմնվի ապացույցների ճիշտ գնահատման վրա, համապատասխանի իրավական տրամաբանության կանոններին, շարադրված լինի պատշաճ լեզվով և հեշտությամբ կատարվի՝ առանց դիմելու որևէ լրացուցիչ պարզաբանման կամ ուղղման ընթացակարգի:

Որակի ցուցիչները հիմնականում մանրամասն ներկայացված են ներպետական և միջազգային օրենսդրություններում: Դրանք կարող են բխել նաև պրակտիկայից կամ իրավական դոկտրինից:

Բաժին 3.3 Դատական որոշումների որակի գնահատում

Դատական որոշումների որակի գնահատումը տեսական ու գործնական որոշակի դժվարություններ է ներկայացնում կապված դատական գործընթացի հետ: Ինչպես նշվեց վերը, դժվարություններից մեկը վերագրելի է դատական համակարգի անկախության հարցին: Եթե դատավորներն անկախ են և սահմանափակված են միայն օրենքով, ապա ո՞վ կարող է գնահատել նրանց որոշումները:

Ամենաակնհայտ պատասխանն այն է, որ վերադաս դատարանները կամ դատավորները սովորաբար ունեն լիազորություններ վերանայելու՝ ամբողջությամբ կամ միայն մասնակիորեն, ստորադաս դատարանների ընդունած որոշումները: Ուստի, գործնականում, որևէ դատավոր, ամենայն հավանականությամբ, իր վճիռն այնպես կկազմի, որ կանխի վերադաս դատարանի կողմից դրա բեկանումը կամ փոփոխումը:

Սակայն որևէ դատավորի (կամ դատարանի) վճիռների համամասնությունը, որոնք փոխվել են վերաքննիչ կամ վճռաբեկ ատյաններում, կարող է ապակողմնորոշիչ գործիք լինել դրանց որակի գնահատման համար: Նախ, քանի որ ոչ յուրաքանչյուր կողմ կվիճարկի իր գործով ընդունված որոշումները, նույնիսկ եթե դժգոհ է դատավարության արդյունքից, և երկրորդ, վերադաս դատավորը նույնպես կարող է սխալ որոշում կայացնել:

մասնավորապես՝ էթիկայի, անհամատեղելի վարքագծի և անաչառության մասին», 2003թ. նոյեմբերի 27-ի Կարծիք No. 4 (2003 թ.) «Ազգային և եվրոպական մակարդակներում դատավորների պատշաճ նախնական և ընթացիկ վերապատրաստման մասին» և 2006թ. նոյեմբերի 10-ի ԵԴԽԽ-ի Կարծիք No. 9 (2006 թ.) «Միջազգային և եվրոպական իրավունքի արդյունավետ կիրառման ապահովման գործում ազգային դատավորների դերի մասին»:

¹⁸ Այս ցուցիչը մի քանի առանձին տարր է պարունակում: «Օրինական» դատական որոշումը պետք է պարունակի որոշակի թվով հղումներ, որոնք սովորաբար ամրագրված են դատավարական օրենսդրության մեջ, օրինակ, դատարանի անվանումը, հասցեն, կապի տվյալները, դատարանի կազմը, նիստի (նիստերի) օրը և վճռի/դատավճռի արձակման ամսաթիվը, կողմերի և/կամ նրանց ներկայացուցիչների անունները՝ ներառյալ նրանց կարգավիճակի հաստատումը (լիազորագիր կամ այլ փաստաթղթեր), դրանց ուժի մեջ մտնելու ամսաթիվը, առկա բողոքարկումները և ժամկետներն ու դրանք ներկայացնելու այլ մանրամասներ, դատավորի (դատավորների) և գրանցման պատասխանատուի ստորագրությունը, կնիքը և այլն: Ըստ էության, «օրինականությունը» նշանակում է, որ դատական որոշումը կայացվել է նյութական և դատավարական իրավունքի ճիշտ կիրառման արդյունքում:

Գոյություն ունեն դատական որոշումների որակի գնահատման մի շարք մեթոդներ¹⁹: Սակայն անհատ դատավորների համար գնահատման ամենաարդյունավետ մեթոդը թերևս ինքնագնահատումն է²⁰: Սույն համատեքստում կարևոր է, որ այդ գնահատումը կատարվի ՄԻԵԴ-ի հիմնարար սկզբունքների հիման վրա²¹:

4. ԳԼՈՒԽ 2. ՆԱԽԱԿԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԸ

Բաժին 4.1 Նախապատրաստական փուլ

Հարկավոր է սկզբից նեթ նշել, որ դատական որոշումների, ինչպես ցանկացած այլ իրավական նախագծի մշակումը, *գործընթաց* է:

Դատական որոշումների մշակումն ընդգրկում է երկու հիմնական փուլ:

1) *Դատական քննության* (կամ նախապատրաստական) *փուլը*

Այս փուլի նպատակն է ապահովել, որ գործը պատրաստ լինի ըստ էության լուծման:

Սովորաբար, այս փուլը ներառում է դիմումատուի սկզբնական հայցի (կամ որոշ տեսակի վարույթների դեպքում՝ համատեղ հայցի) քննությունը, իրավական այն փաստերի և/կամ իրավական այն հարցերի որոշումը, որոնք անհրաժեշտ է պարզել, և դրան հասնելու համար համապատասխան դատավարական գործիքակազմի որոշումը, ապացույցների հավաքումն ու դրանց բավարարության ապահովումը, կողմերի ներկայացրած միջնորդությունների և/կամ միջանկյալ միջոցների կիրառման վերաբերյալ նրանց խնդրանքների քննությունը, քննության քայլերը (փորձաքննություն, վկաների հարցաքննություններ կամ նրանց հայտարարությունների քննություն, տեղում կատարվող փորձաքննություններ և այլն):

Այս փուլում դատավորը կարող է նախնական կամ վերջնական կարծիք ունենալ գործի և այն լուծելու ուղու վերաբերյալ: Այնուամենայնիվ, ելնելով արդար դատաքննության սկզբունքներից, մինչ տվյալ փուլի ավարտը նա սովորաբար պիտի խուսափի իր մտքերը հայտնելուց:

Այս փուլի ընթացքում դատավորին կարող է անհրաժեշտ լինել կազմել որոշ միջանկյալ կամ ընթացակարգային փաստաթղթեր (օրինակ՝ միջանկյալ միջոցների վերաբերյալ, վարույթի կասեցման, փորձագետներ նշանակելու, դատաքննություն նշանակելու, իրենց դիտարկումները ներկայացնելու համար կողմերին տարբեր ժամկետներ տալու վերաբերյալ և այլն):

Այս փուլը կարող է լինել կարճ կամ երկար՝ կախված յուրաքանչյուր գործի առանձնահատկություններից: Երբ այն ավարտվի, դատավորը, որպես կանոն, պետք է կարողանա փաստացիորեն սկսել դատական որոշման նախագծումը:

---

¹⁹ Տե՛ս մասնավորապես ԵԴԽԽ Կարծիք No. 11, Մաս 2:

²⁰ ԵԴԽԽ-ն խրախուսում է նաև արդարադատության համակարգի այլ դերակատարների գնահատումը՝ արդարադատության անկախության նկատմամբ լիակատար հարգանքի պահպանմամբ (տե՛ս ԵԴԽԽ Կարծիք No. 11-ի § 60-ը):

²¹ Տե՛ս ԵԴԽԽ Կարծիք No. 11-ի § 60-ը:

2) *Դատական որոշման նախագծման փուլը*

Այս փուլը կարևոր է որոշման նախագծման գործընթացում, քանի որ դրա ավարտին վճռվում է գործը:

Կախված վարույթի տեսակից՝ յուրաքանչյուր փուլ կարող է ունենալ տարբեր տևողություն և դատավորից պահանջել մտավոր անհավասար ջանքեր: Օրինակ, որոշ դեպքերում իրավական հարցը կարող է բավականին հեշտ լինել, մինչդեռ ճիշտ եզրակացության հասնելու համար ապացույցները կարող են լինել վիճահարույց, մասնակի կամ այլ առումով դժվար գնահատելի: Որոշ այլ դեպքերում փաստերն ու ապացույցները կարող են համեմատաբար պարզ լինել: Այնուամենայնիվ, իրավական հարցը կարող է պահանջել ծավալուն հետազոտություն և փաստարկների հավասարակշռում:

Ամեն դեպքում, *նախապատրաստական փուլը* հատուկ կարևորություն ունի հիմնավորված և օրինական վճիռ կազմելու համար: Եթե այն անցկացվի պատշաճ կերպով, ապա կնպաստի որոշման մշակման գործընթացին և կխնայի որոշումը կազմողի ժամանակը:

Այս փուլում անհրաժեշտ է ապահովել, որ գործի նյութերի վերաբերյալ ցանկացած կանխակալ կարծիք ստուգվի առկա բոլոր ապացույցներով և կողմերի՝ իրենց հայցերին կամ հակընդդեմ հայցերին ի աջակցություն ներկայացրած փաստարկներով: Չնայած իրավական համակարգերի մեծ մասում քննության և դատական որոշումների մշակման փուլերը վարելու է միևնույն դատավորը, այնուամենայնիվ, կարելի է խորհուրդ տալ անտեսել այն գաղափարների ներգործությունը, որոնք կարող էին ի հայտ եկած լինել սկզբնական փուլում²²:

Գործի մասին գիտելիքները սերտորեն կապված են կիրառելի իրավական դաշտի իմացության հետ, որի հիման վրա էլ որոշվելու է գործը: Հետևաբար, կարևոր է վստահ լինել, որ որոշում կազմողը ձեռքի տակ ունի խնդրո առարկա վեճի նկատմամբ կիրառելի բոլոր իրավական դրույթները, և որ իրավական այդ դաշտը դեռևս ուժի մեջ է և թարմացված²³:

Որքան էլ անկարևոր թվա՝ այս փուլի ընթացքում աշխատանքի նյութական պայմանների կազմակերպումը կարող է էական ազդեցություն գործել դրա արդյունքների վրա: Աշխատանքը, անշուշտ, ավելի լավ կկատարվի լրության, լուսավորության ու տարածության պատշաճ պայմաններում²⁴:

---

²² Ֆրանսիայում, երբ գործը հանձնվում է դատավորների կոլեգիային, հատուկ դատավոր է նշանակվում («juge de la mise en état»)՝ իբրև նախապատրաստող դատավոր: Նրան հատուկ հանձնարարվում է վերահսկել քննության փուլի առաջընթացը:

²³ Նկատի ունեցեք «Բարաչը և մյուսներն ընդդեմ Մոնտենեգրոյի» գործով (դիմում No. 47974/06, 2011թ. դեկտեմբերի 13-ի վճիռը) ՄԻԵԴ-ի վճիռը: Աշխատանքային վեճերի հետ կապված դիմումատուների գործերն ուսումնասիրելիս ներպետական դատարանները հիմնվել են մինչ այդ *հակասահմանադրական* ճանաչված օրենքի և դրա վերաբերյալ համապատասխան որոշման վրա, որն արդեն հրապարակված է եղել պաշտոնական տեղեկագրում:

²⁴ Ֆրանսիացի մի հեղինակ առաջարկում է տրամադրության տակ ունենալ առնվազն «մեկ քառակուսի մետր լավ լուսավորված տարածք»։ «Petit traité de l'écrit judiciaire» («Դատական գրության համառոտ տրակտատ»), հղված վերը, էջ 27:

Բաժին 4.2   Նախագծում

Սա նախագծման ողջ գործընթացի կենտրոնական փուլն է, որի ընթացքում դատավորը կամ դատավորի օգնականը թղթին է հանձնում (կամ, ամենայն հավանականությամբ, անմիջապես համակարգչի էկրանին) դատական որոշման տեքստը:

Սովորական՝ ոչ բարդ դեպքերի համար այս փուլը առանձնահատուկ որևէ դժվարություն չի ներկայացնում: Դրան կարող են արդյունավետորեն օժանդակել նաև տարբեր մոդելները կամ պատրաստի ձևանմուշները:

Ի հակադրություն դրա, փաստերի կամ օրենքի առումով որոշակի դժվարություններ հարուցող դեպքերի համար այս փուլը կարող է պահանջել մի քանի «վերադարձ» դեպի նախորդ փուլ: Այդպես կլինի, օրինակ, այն դեպքում, երբ տեքստը կազմողը հարկ ունենա կիրառելու իրավական այլ՝ նախապես չնախատեսված դրույթներ, երբ առաջանում է իրավասության խնդիր, երբ պարզվում է, որ ապացույցները չեն կարող օգտագործվել դրանց թույլատրելիությունը կարգավորող կանոնների խախտման պատճառով, երբ գործի քննության ընթացքում փոփոխվում է կիրառելի օրենքը, երբ փոխվում է կողմերից մեկի ընթացակարգային կամ այլ իրավագործությունը և այլն:

Բաժին 4.3   Ստուգում և կրկնակի ստուգում

Շարադրանքի փուլն ավարտելուց հետո կարելի է խորհուրդ տալ կատարել վերջնական տեքստի ստուգում:

Այս ստուգումը տարբերվում է այն ստուգումից, որը իրավական տեքստ՝ ներառյալ դատական որոշումներ գրողը գիտակցաբար կամ անգիտակցաբար իրականացնում է տեքստը կազմելու ընթացքում: Վերջնական ստուգման գաղափարը հիմնված է այն կանխավարկածի վրա, որ ցանկացած իրավական տեքստ, նույնիսկ ամենահաջողվածը, կարող է բարելավվել, եթե այն վերանայվի մեկ այլ անձի կողմից կամ մեկ այլ դիտանկյունից:

Ինչ վերաբերում է այլ անձանց կողմից վերանայմանը, ապա ստուգման այս մեթոդի սահմանափակումները հատուկ են դատավորների գործառույթներին, որոնք անկախ են և, որպես այդպիսիք, չեն կարող սահմանված դատավարական ձևերից (բողոքարկումներ, վճռաբեկ բողոքարկումներ և այլն) դուրս վերահսկողության ենթակա լինել: Ի տարբերություն իրավաբանական որոշ գրասենյակների, նույն իրավասության դատարանները չունեն *կրտսեր* դատավորներ, որոնց աշխատանքը կարող են վերահսկել *ավագ* դատավորները: Ինչ վերաբերում է վերադաս դատարաններին, ապա դրանց դատավորները սովորաբար ավելի փորձառու են: Այնուամենայնիվ, դժվար է պատկերացնել նաև, որ առաջին ատյանի դատարանի վճռի նախագիծը, նախքան դրա ընդունումը, վերանայվի, օրինակ, վերաքննիչ դատարանի կողմից: Նույնքան դժվար է պատկերացնել, որ արդարադատության համակարգի ներսում արտաքին որևէ դերակատար վերանայի վճռի նախագիծը՝ նախքան դրա կայացումը²⁵:

---

²⁵ Այս համատեքստում նշվում է, որ ԵԴԽԽ-ն «(...) խրախուսում է կոլեգաների ստուգումը և դատավորների ինքնագնահատումը: ԵԴԽԽ-ն նաև խրախուսում է «արտաքին» անձանց (օրինակ, փաստաբանների, դատախազների, իրավագիտության դասախոսների, քաղաքացիների, ազգային կամ միջազգային հասարակական կազմակերպությունների) մասնակցությունը գնահատմանը՝ այն պայմանով, որ լիովին պահպանվի դատական համակարգի անկախությունը (...): Դա նշանակում է, որ նման գնահատումը հնարավոր է միայն վճիռն կայացնելուց *հետո*, ոչ թե *մինչ այդ*»:

Հաշվի առնելով վերոնշյալ նկատառումները՝ կենսունակ միակ լուծումը վճռի նախագծի վերանայումն այլ դիտանկյունից կատարելն է:

Առաջին տարբերակը վճռի նախագիծը վերադաս դատարանի դիտանկյունից վերանայելն է: Այդ կերպ կազմողը գուցե նախ ցանկանա պատկերացնել, թե պարտվող կողմը բողոքարկման ինչ հիմքերի վրա կարող է հենվել: Դա, իր հերթին, կպահանջի մեկ անգամ ևս վերանայել այդ կողմի ներկայացրած միջնորդությունները՝ նպատակ ունենալով պարզելու այն փաստարկները, որոնք կարող են անտեսված կամ անբավարար չափով հաշվի առնված լինել: Իրավական համակարգերի մեծ մասում վերաքննիչ, առավել ևս վճռաբեկ փուլում նոր փաստարկներ չեն կարող բարձրացվել: Հետևաբար, դատավորը պետք է հավաստիանա, որ կշռադատված են առավել կարևոր ու որոշիչ փաստարկները, ինչպես պահանջում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը: Կարելի է ավելացնել հատուկ բացատրություն՝ պատճառաբանելու համար, թե որոշ այլ փաստարկներ ինչու կարևոր չեն դատավարության արդյունքի համար:

Հնարավորության դեպքում դատավորը կարող է ցանկանալ ստուգել վերադաս դատարանի համապատասխան նախադեպային իրավունքը, որի հիման վրա կարող է գործը բողոքարկվել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ ատյաններում: Վճռի հեղինակությունն ամրապնդելու և այն բեկանելու հնարավորությունից խուսափելու համար դատավորը կարող է ցանկանալ հատուկ մեջբերել վերադաս դատարանի նախադեպային այն իրավունքը, որը կիրառելի է քննարկվող վեճի նկատմամբ:

Երկրորդ տարբերակը դատական որոշման նախագիծը պարտվող կողմի տեսանկյունից վերանայելն է: Այս մեթոդը նման է նախորդին: Տարբերությունը հիմնականում վերաբերում է այն փաստին, որ պարտվող կողմը, ամենայն հավանականությամբ, հենվելու է գանգատարկման/բողոքարկման հիմքերի շատ ավելի մեծ շրջանակի վրա, քան վերադաս դատարանը կարողանալու կամ ցանկանալու է քննել: Այդ ընթացքում հիմնական խնդիրն է պարզել, թե ինչն է խնդրահարույց պարտվող կողմի համար, և որ բողոքների վրա է, ըստ ամենայնի, ուշադրություն դարձնելու վերադաս դատարանը:

Հնարավոր է նաև երկու մեթոդների համադրությունը կամ դրանց հետագա օգտագործումը:

Այն դեպքում, երբ գործը քննում է դատավորների կոլեգիան²⁶, վերը նշվածը գործնականում կատարվում է կոլեգիայի բոլոր անդամների կողմից գործի քննարկման ընթացքում:

Կարելի է խորհուրդ տալ, որ վճռի նախագծի ստուգումն իրականացվի հաջորդ օրը:

Վերջապես, կրկնակի ստուգումը կարելի է խորհուրդ տալ ամենաբարդ և վիճահարույց գործերի դեպքում՝ օգտագործելով նույն այն տեխնիկան, որը նկարագրված է վերևում, բայց՝ նորովի (և ցանկալի է լրացուցիչ ընդմիջումից հետո):

5. ԳԼՈՒԽ 3. ԴԱՏԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Բաժին 5.1 Նկարագրական մաս և փաստերի ներկայացում

Դատական որոշումների կառուցվածքը դրանց ներքին տրամաբանության արտաքին ներկայացումն է: Այս ըմբռնման վրա հիմնվելով՝ յուրաքանչյուր վճիռ ունենալու է

---

²⁶ Ինչն ավելի բարդ գործերի քննության համար սովորաբար նախատեսված է տարբեր երկրների օրենսդրությամբ:

- ներածական մաս,
- նկարագրական մաս,
- պատճառաբանական մաս և
- եզրափակիչ մաս:

Կախված վարույթի տեսակից և գործի բարդությունից՝ վերոնշյալ մասերը բոլորը միևնույն մանրակրկտությամբ չեն կարող կազմվել: Օրինակ, այն դեպքերում, երբ փաստերը չեն վիճարկվում կողմերի կողմից, կարիք չի լինի դրանք մանրամասն ներկայացնելու՝ բավարար կլինի կարճ հղում կատարել կողմերի ներկայացրած փաստաթղթերին (բնականաբար, եթե դա թույլատրում է ներպետական օրենսդրությունը):

Ի հակադրություն դրա, այն դեպքերում, երբ վեճի էությունը վերաբերում է փաստերի հաստատմանը և/կամ դրանց մեկնաբանմանը, դատավորից սովորաբար պահանջվում է հատկացնել բավարար ժամանակ դրանց առավել սպառիչ նկարագրությունն ապահովելու համար:

Ներածական մասը նախատեսվում է վեճի բնույթը և դրա համատեքստը ներկայացնելու համար: Այս մասը, ի լրումն յուրաքանչյուր երկրի դատավարական օրենսդրություններով պահանջվող պարտադիր պայմանների (որոնք նկարագրված են վերը՝ դատական աստիճանի անվանումը, դրա կազմը, կողմերի անունները և այլն), սովորաբար արտացոլում է վեճի առարկան և գործի դատավարական հիմնական փուլերը²⁷:

Այն երկրներում, որտեղ վճիռները կայացվում են մի օր, բայց գրավոր ներկայացվում են մեկ այլ օր, այդ օրերը պետք է հստակ նշված լինեն ներածական մասում:

Այս մասում կարող են նշվել նաև վարույթի ընթացքում ձեռնարկված քննության հիմնական միջոցները, սակայն առանց դրանց արդյունքների նկարագրության (*«փորձաքննությունը նշանակվել է այսինչ... օրը»*, *«փորձաքննության եզրակացությունը դատարան է հանձնվել այսինչ... օրը»* և այլն):

Եթե գործի մեջ ընդգրկված են մի քանի հայցվոր կամ պատասխանող, հակիրճության և հստակության նպատակով օգտակար կլինի վճիռի հետագա մասերում յուրաքանչյուրին հղում անել կրճատ անվամբ (*«պատասխանող 1»* և *«պատասխանող 2»* և այլն): Վեճի կողմերը պետք է նշվեն վճիռը կայացնելու ամսաթվի դրությամբ, թեև վարույթի ընթացքում նրանք կարող են փոխված լինել²⁸:

Ըստ էության, այս մասը պետք է լինի համառոտ:

Որոշ դեպքերում կարող է օգտակար լինել նաև վեճը պատմական համատեքստում ներկայացնելը:

---

²⁷ Ինչպիսիք են հայցի ներկայացման ամսաթիվը, պատասխանողի դիտարկումների և/կամ հակընդդեմ հայցի ստացումը, դատավարության քննության փուլն ավարտվելու ամսաթիվը, դատավարության ընթացքում դատարանի կազմի ցանկացած փոփոխություն, կողմերի ներկայացուցիչների որևէ փոփոխություն և այլն:

²⁸ Ներքին օրենսդրությամբ կարող է պահանջվել վճիռ/դատավճիռի մեջ անդրադառնալ այդ փոփոխությանը:

Ինչ վերաբերում է գործի համատեքստին, ապա հիմքում ընկած հարցերի համառոտ նկարագրությունը կարող է օգտակար լինել արտաքին ընթերցողին արագորեն հասկանալու համար վեճի ծագումն ու դրա հիմքը և հարակից գործոնները²⁹:

Նկարագրական մասի նպատակն է ներկայացնել գործի փաստական հանգամանքները և կողմերի տարակարծությունները:

Հարկ է նշել, որ այս փուլում գործի փաստերի ներկայացումը չպետք է հավասարվի դրանց *մեկնաբանմանը*: Վճռի այս մասը հիմք է հետագա վերլուծության համար՝ կիրառելի իրավական նորմերի լույսի ներքո: Դա է պատճառը, թե ինչու է կարևոր, որ նկարագրական մասում նշված փաստերն այն փաստերը լինեն, որոնք դատավորը հաստատել է ինքնուրույն՝ անկախ այս կամ այն կողմի դիրքորոշումից:

Այնուամենայնիվ, եթե որոշակի փաստերի հաստատման հետ կապված առկա է տարաձայնություն, նկարագրական մասը պետք է արտացոլի այդ տարաձայնության առկայությունը (իսկ եզրակացությունը կկայացվի վճռի հաջորդ մասում):

Դատական վարույթների կողմերը միշտ չէ, որ իրենց գործի փաստերը ներկայացնում են կազմակերպված կառուցվածքով և հեշտությամբ մատչելի եղանակով: Այդ պատճառով դատավորը պետք է վերլուծական լավ հմտություններ ունենա՝ փաստերն ի մի բերելու համար:

Ցանկացած դատավորի մարտահրավերն է համաձայնեցնել *գործին վերաբերող բոլոր փաստերը* ներկայացնելու անհրաժեշտությունը և դրանց ներկայացումը դարձնել *հնարավորինս հստակ ու հակիրճ*: Դրան հասնելու համար կարող են գործածվել մի քանի գործիքակազմեր:

- **Կատարել գործին առնչվող բոլոր փաստերի հակիրճ, բայց լիարժեք ներկայացում**

Վճռի նկարագրական մասը պետք է արտացոլի միայն այն փաստերը, որոնք կարևոր են քննարկվող վեճի լուծման համար: Բոլոր մյուս փաստերը կարող են ամփոփվել «այլ փաստեր» խորագրի ներքո՝ դրանց խիստ համառոտ նկարագրությամբ: Բացի այդ, կարելի է հատուկ նշում կատարել հստակ ցույց տալու համար, որ այդ փաստերը գործին չեն առնչվում³⁰:

- **Կազմել փաստերի հիերարխիա**

Սովորաբար, ցանկացած հայց պարունակելու է մեկ կամ մի քանի *ակնառու փաստ*: Տեղին կլինի նման փաստը դնել փաստերի ցանկի սկզբում՝ ընդգծելու համար դրա կարևորությունը: Անհրաժեշտ կլինի նաև մանրամասն ներկայացնել նման փաստերի հետ կապված հանգամանքները: Ինչ վերաբերում է այն փաստերին, որոնք *prima facie* գործին չեն առնչվում կամ պակաս են առնչվում, խորհուրդ է տրվում դրանք տեղադրել փաստերի

---

²⁹ Նշվում է, որ ՄԻԵԴ-ը հաճախ օգտագործում է հղումներ «գործի նախապատմությանը» կամ «գործի ծագմանը»:

³⁰ Օրինակ, «Հայցվորը նաև նշեց, որ միևնույն վաճառողից նա նախկինում գնել է մի քանի այլ տրանսպորտային միջոց և այդ կապակցությամբ տրամադրեց օժանդակ փաստաթղթեր: Այդ գնումները, սակայն, չեն առնչվում ներկա վեճին»:

ցանկի վերջում: Փաստերի այդպիսի դասակարգումն ընթերցողներին կհուշի գործի յուրաքանչյուր փաստի ինքնաբերաբար ենթադրվող կարևորությունը:

- **Փաստերի խմբավորում, բաժանում և այլ կերպ դասավորում**

Նմանություններ ներկայացնող փաստերը օգտակար կլինի խմբավորվել, իսկ փաստերի տարբեր խմբեր կարող են ներկայացվել դասակարգված ձևով, ինչպես նկարագրված է վերևում: Որոշակի բարդ գործերում փաստերը կարող են ներկայացվել դատական որոշման հավելվածներում³¹:

Ինչ վերաբերում է կողմերի տարաձայնությունների ներկայացմանը, այս փուլում կարևոր է ներկայացնել դրանց ամփոփումը՝ հղում անելով այն ապացույցներին, որոնց վրա հենվում են կողմերը:

Այդ ներկայացումը պետք է արվի միայն կողմերի արտահայտած առավել վերաբերելի և շոշափելի փաստարկների վրա կենտրոնանալու նպատակով: Դրանք կրկնելու փոխարեն դատավորը կարող է ցանկանալ ամփոփել յուրաքանչյուր փաստարկին առնչվող էական գաղափարները՝ օգտագործելով հարմար արտահայտություններ (*«հայցվորը պնդեց...»*, *«այնուհետև նա պնդեց...»*, *«բացի այդ, նա ներկայացրեց...»*, *«պատասխանող կողմը համաձայն չէր...»*, *«նա մատնանշեց, որ...»* և այլն):

Խորհուրդ է տրվում է խուսափել կողմերի պնդումները ներկայացնելու նպատակով նրանց հայտարարությունների պարզ մեջբերումից: Նման մտտեցումը կարող է թվալ դատավորի աշխատանքը պարզեցնող: Մինչդեռ իրականում այդպես չէ: Կողմերի պնդումները կարող են ավելի լավ արտացոլվել վճռի մեջ, եթե դրանք նախապես գնահատվում են դատավորի կողմից և ձևակերպվում են վճռի ոճով: Կողմերի դիմումները կամ միջնորդություններն իրականում իրենց ոճով միշտ տարբերվում են վճռի լեզվից: Բացի այդ, վերաձևակերպելով կողմերի հայտարարությունները, դատավորը միշտ իրականացնելու է կարևորները պակաս կարևորներից տարանջատելու տրամաբանական գործողություն և այլ կերպ է դասակարգելու դրանք:

Այդուհանդերձ, կողմերի ներկայացրած հայտարարությունների ճշգրիտ մեջբերումը կարող է որոշ դեպքերում արդարացված լինել, օրինակ, եթե դատավորը ցանկանում է ընդգծել կողմի օգտագործած լեզուն (եթե այն վիրավորական է), կամ եթե դա վերաբերում է որոշ կետերի թվարկմանը, որոնք չեն կարող հեշտությամբ ամփոփվել (օրինակ, հեղինակային երգերի ցանկը, որը ենթադրաբար հեռարձակվել է հեղինակային իրավունքի խախտմամբ): Բացի այդ, դատավորները պետք է հիշեն, որ իրենց վճիռները հրապարակվում են, սակայն կողմերի միջնորդությունները սովորաբար չեն հրապարակվում³². Այդ իսկ պատճառով կարևոր է, որ դատավճռում ճշգրտորեն արտացոլվի կողմերի դիմումների էությունը:

---

³¹ Այս տեխնիկան սովորաբար ՄԻԵԴ-ը գործածում է խմբավորված գործերի (մի քանի հայցվոր պարունակող) փաստերը ներկայացնելու կամ մի քանի դրվագների հետ կապված գործերի համար:

³² Որոշ երկրներում կան բացառություններ: Ֆրանսիայում Վճռաբեկ դատարանը սովորաբար իր վճիռներին կցում է վճռաբեկության համար դիմող կողմերի փաստարկները: ՄԻԵԴ-ը չի հրապարակում կողմերի դիտարկումները:

Բաժին 5.2 Պատճառաբանական մաս

Պատճառաբանական մասը դատական որոշումների որակի որոշիչ մասն է:

Ինչպես նկարագրված է վերևում, այս փուլում ազգային դատավորը լիակատար ազատություն է վայելում գործն իր համոզմունքների համաձայն լուծելու համար: Այս ազատության միակ սահմանափակումներն ամրագրված են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում:

Իրավական որոշումների մեծ մասում վճռի այս մասը ներառում է դատարանի կողմից հաստատված գործի փաստական հանգամանքները (որոնք կարող են տարբեր լինել կողմերի ներկայացրած միջնորդություններից), դատարանի եզրակացությունները հիմնավորող ապացույցները, այն պատճառները, թե դատարանն ինչու չի ընդունում ապացույցների որոշակի տեսակներ կամ կողմերի որոշակի փաստարկներ և հղումը կիրառելի իրավական դրույթներին:

Այսպիսով, ազգային դատավորից չի պահանջվում պատասխանել կողմերի՝ ի պաշտպանություն իրենց հայցի բերած յուրաքանչյուր փաստարկի: Բայց ակնկալվում է, որ նա կպատասխանի դրանցից կարևորագույններին և հստակ պատճառներ կնշի, թե ինչու որոշ այլ փաստարկներ չեն կարող ընդունվել: Պատճառաբանական մասը չի կարող խուսափել այն փաստարկներին արձագանքելուց, որոնք ակնհայտորեն որոշիչ են գործի լուծման համար: Ամենակարևորն այն է, որ վճռից պետք է հստակորեն երևա, որ դատավորը քննել է գործի բոլոր հիմնական հարցերը և վերլուծել կողմերի ներկայացրած բոլոր փաստարկները: Այդ հարցում թերացումը կարող է այն տպավորությունը թողնել, որ դատավորը միայն մասնակիորեն է կարդացել ներկայացված միջնորդությունները և բաց է թողել դրանց մի մասին պատասխանելը: Դա կողմերին կամ առնվազն նրանցից մեկին կթողնի գործի ելքից դժգոհ և հիմք կդառնա վերաքննիչ կամ վճռաբեկ ատյաններում բողոքարկման համար:

Իր եզրակացություններին լրացուցիչ հեղինակություն հաղորդելու նպատակով դատավորը կարող է օգտվել հետևյալ միջոցից՝ իր եզրակացությունների հակափաստարկներից: Այդ կերպ կատարված վերլուծության արդյունքում եզրակացության հասնելիս, դատավորը կարող է այն ստուգել իր կայացրած որոշմանը դեմ հակափաստարկի միջոցով: Այնուհետև նա հակադարձ ձևով կկատարի նոր վերլուծություն՝ ցույց տալու համար, որ այդ հակափաստարկը կենսունակ չէ, և, հետևաբար, որևէ այլ լուծում կլինի չհիմնավորված ու սխալ:

Բաժին 5.3 Որոշում

Որոշման մասը նախորդ մասերի տրամաբանական շարունակությունն է: Վճռի այս մասում դատավորն օգտագործում է իր դատական իշխանությունը՝ իրավական ստեղծված իրավիճակի որոշակի փոփոխություն կատարելու համար: Վճռի այս մասը պետք է լինի սպառիչ և ոչ երկիմաստ:

Եթե դատարանը որոշի հայցը բավարարել մասամբ, պետք է հստակորեն նշվի, թե որ մասն է բավարարվում, և որը՝ մերժվում:

Վճռի այս մասում դատարանից կարող է պահանջվել նաև լուծել դատական տուրքերի և որոշ այլ հարցեր:

Ինչպես վերը նշվեց, այս մասը կարևոր է վճռի արդյունավետ կատարման համար:

6. ԳԼՈՒԽ 4. ԴԱՏԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ՏՐԱՄԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բաժին 6.1 Տրամաբանության դերը իրավական տեքստերի նախագծման գործում

Այս փաստաթուղթը նախատեսված չէ իրավական տրամաբանության ընթացքը վերարտադրելու համար՝ մի բան, որ ապագա իրավաբաններին դասավանդվում է իրավաբանական կրթօջախներում:

Փոխարենը, այն նպատակ ունի շեշտելու դատական որոշումների մշակման գործընթացում իրավական տրամաբանության կանոնները խստորեն պահպանելու կարևորությունը:

Այս համատեքստում կարևոր է նշել, որ իրավական տեքստ գրելը հիմնականում տրամաբանորեն շարադրելն է, իսկ իրավական հիմնավորումը՝ տրամաբանական հիմնավորում: Իրավական տեքստը հաջող կստացվի, եթե պահպանվեն իրավական տրամաբանության ընդհանուր սկզբունքները:

Եվ ընդհակառակը, եթե իրավական փաստաթուղթը պարունակում է տրամաբանական սխալներ, կարող է վտանգվել իրավական շարադրանքի բուն նպատակը: Հետևաբար, իրավական տեքստը պետք է կազմվի տրամաբանության կանոններին համապատասխան (հակասության օրենք, բացառված միջինի (կամ երրորդի) օրենք, նույնության սկզբունք): Այն դեպքում, երբ առկա է իրավական կանոնների բախում, կազմողը պետք է որոշի կիրառելի դրույթը բախման կանոնների հիման վրա (*lex specialis, lex posterior, lex superior*):

Բաժին 6.2 Դատական որոշումների նախագծման ժամանակ կիրառվող իրավական տրամաբանությունը

Դատական որոշումների մշակման գործընթացը ենթակա է իրավական տրամաբանության կանոններին: Այդ կանոններն արտացոլված են ներպետական և միջազգային իրավունքի դրույթներում և այլ աղբյուրներում:

Դատելու գործընթացը տրամաբանական գործընթաց է: Նախ, դատավորն որոշում է գործի լուծման համար կարևոր փաստերը: Այնուհետև նա որոշում է լուծման ենթակա իրավական խնդիրները և կիրառելի իրավական դաշտը: Ի վերջո, գործի հատուկ հանգամանքների առկայությունը համադրելով կիրառելի իրավական դրույթի հետ, դատավորը հանգում է եզրակացության և դրանով լուծում է վեճը:

Իրավական տրամաբանությունն է առաջնորդում դատավորին, երբ նա հիմնավոր կապ է տեսնում կողմերից մեկի՝ իրեն համոզած փաստարկի և գործի քննության ընթացքում հաստատված ապացույցների միջև: Այս համատեքստում պետք է նշել, որ իրավական տրամաբանության կանոնները երաշխավորում են, որ դատավորն իր եզրակացությունները նկարագրելիս օգտագործի միայն ուղիղ արտահայտություններ (*«դատարանը հաստատեց, որ...»*, *«այս ապացույցների հիման վրա դատարանը գտավ, որ...»*, *«հետևաբար, դատարանը եզրակացրեց, որ...»* և այլն):

Իրավական տրամաբանության կանոններն օգտակար են նաև կողմերի որոշակի փաստարկների մերժման համար: Այսպես, դատավորն այդ փաստարկներում կարող է բացահայտել տրամաբանական հակասություններ կամ իրարամերժություններ, որոնք փոխադարձաբար անհամատեղելի են:

Ապացույցների կառավարման առումով, իրավական կանոնները պահանջում են, որ դատավորը տրամաբանական տարբերակում կատարի ապացուցման կարիք ունեցող

հանգամանքների և այն հանգամանքների միջև, որոնք դրա կարիքը չունեն, տարբերակի այն հանգամանքները, որոնց գոյությունը վիճարկվում է, և այն հանգամանքները, որոնց միայն առանձին մանրամասներն են վիճարկվում: Յուրաքանչյուր իրավիճակի համար տրամաբանական այս մտավարժանքը դատավորին հնարավորություն կտա որոշելու, թե ինչ տեսակի ապացույց է անհրաժեշտ և թե ինչպես կարելի է նման ապացույց ձեռք բերել:

Գործերի մեծ մասում դատավորն ապավինելու է դեդուկտիվ փաստարկմանը (գաղափարը - դա հաստատող փաստարկների ցանկը - առկա ապացույցները - եզրակացությունը): Սակայն որոշ գործերի դեպքում վերլուծությունը կարող է հիմնված լինել ինդուկտիվ փաստարկման վրա (ընդհանուր փաստական կամ իրավական բնութագրերով իրավիճակների կամ դեպքերի նկարագրությունը - եզրակացությունը, որ այդ իրավիճակները կամ դեպքերը պատկանում են նույն տեսակին - եզրակացությունը, որ այդ բոլոր իրավիճակների կամ գործերի նկատմամբ պետք է կիրառվեն իրավական միևնույն դրույթները):

Իրավական տրամաբանությունը դատավորներին անհրաժեշտ է նաև իրավական նորմերի հակասությանն առնչվելիս: Նման իրավիճակներում դատավորը պետք է նախապատվությունը տա ոչ թե հին, այլ ամենանոր օրենքին, ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող օրենքին (ներպետական օրենսդրությանը գերադասելով Կոնվենցիան) և հատուկ օրենքին, ոչ թե ընդհանուր օրենքին:

Ակնհայտ է, որ իրավիճակների մեծ մասում դատավորներն իրավական տրամաբանությունը կիրառում են ինքնաբերաբար:

7. ԳԼՈՒԽ 5. ՀԱԶՈՂ ՀԻՄՆԱՎՈՐՄԱՆ ԵՎ ՆԱԽԱԳԾՄԱՆ ԳՈՐԾԻՔԱԿԱԶՄ

Բաժին 7.1 Ապացույցների գնահատում

Գործերի մեծ մասի դեպքում ապացույցների գնահատումը որոշիչ է վարույթի արդյունքների համար:

Հարկավոր է հիշել, որ Կոնվենցիան ապացույցների վերաբերյալ կանոններ, որպես այդպիսիք, չի սահմանում, և ապացույցների թույլատրելիությունն ու դրանց գնահատման ձևը նախևառաջ ազգային օրենսդրության և ազգային դատարանների կողմից կարգավորման ենթակա խնդիրներ են: Դա նշանակում է, որ ազգային դատավորն ավելի մեծ դեր ունի վեճի նկատմամբ կիրառվելիք հատուկ կանոնները և ապացույցների թույլատրելիության հարցերը որոշելու գործում:

Սակայն, ինչ վերաբերում է ապացույցների թույլատրելիությանը, ապա որոշ դեպքերում ներպետական կանոնները կարող են չհամապատասխանել եվրոպական չափանիշներին: Սա, առաջին հերթին, վերաբերում է Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի ներքո ծագող խնդիրներին, որոնք երաշխավորում են անձնական և ընտանեկան կյանքի իրավունքը (օրինակ, առանց անձի համաձայնության ձեռք բերված այնպիսի ապացույցների թույլատրելիությունը, ինչպիսիք են տեսանյութը կամ ձայնագրությունը, աշխատողներին հսկելը և նրանց երթուղիներին «հետևելը» և այլն): Որոշ դեպքերում, ներպետական կանոնները կարող են խոչընդոտել կամ սահմանափակել կողմերի այլընտրանքային ապացույցներ ներկայացնելու հնարավորությունները, ինչը նույնպես կարող է չհամապատասխանել եվրոպական չափանիշներին (օրինակ, ոչ պետական փորձագիտական հաստատություններից ստացված փորձաքննության դեպքում):

Վերոնշյալ սկզբունքները վերաբերում են նաև ապացույցների ապացուցողական արժեքին և ապացուցման բեռին:

Վերոհիշյալ նկատառումների արդյունքն այն է, որ համաձայն ՄԻԵԴ-ի հաստատած նախադեպային իրավունքի՝ նրա դերը չէ, որպես սկզբունք, որոշել, թե ապացույցների որոշակի տեսակներ, օրինակ, ներպետական օրենսդրության տեսակետից օրենքի խախտմամբ ձեռք բերված ապացույցները, կարող են թույլատրելի լինել կամ ոչ: Այն պետք է ուսումնասիրի, թե վարույթն ընդհանուր առմամբ՝ ներառյալ ապացույցների ձեռքբերման եղանակը, արդար է եղել, թե՛ ոչ. սա ենթադրում է խնդրո առարկա անօրինականության ուսումնասիրություն, և, եթե խոսքը Կոնվենցիայի մեկ այլ իրավունքի խախտման մասին է՝ հայտնաբերված խախտման բնույթը³³:

Ներպետական դատավարական օրենսգրքերը սովորաբար նախատեսում են ապացույցների աղբյուրների «բաց» ցուցակ, ինչը նշանակում է, որ կողմը սովորաբար իրավունք ունի տրամադրելու ցանկացած ապացույց: Ապացույցները գնահատելիս դատավորի դերն առաջին հերթին պետք է լինի հավաստիանալը, որ ապացույցների աղբյուրը և դրանց ձեռքբերման եղանակը չեն հակասում ներպետական ու եվրոպական կանոններին:

Ապացույցների գնահատումը բարդ գործընթաց է, որի ընթացքում դատավորի առջև կարող են ծառանալ լուծման ենթակա մի շարք հարցեր՝ ներառյալ ապացույցների ծագումը, այլ ապացույցների հետ նրանց համագոյությունը, ապացույցների ապացուցողական ուժը և այլն: Ինչպես միշտ, դատավորը պետք է հատկապես զգույշ լինի, որ ապացույցների կառավարման ընթացքում պահպանվեն արդար դատաքննության հիմնարար սկզբունքները:

Քաղաքացիական վարույթների ընթացքում կողմերը սովորաբար ունենում են հակառակ շահեր, ուստի դատավորի հիմնական խնդիրը պետք է լինի յուրաքանչյուր կողմին երաշխավորել հակառակ կողմի ներկայացրած ապացույցների վերաբերյալ իր մեկնաբանությունները տրամադրելու հնարավորությունը: Եթե ապացույցները որոշ պատճառներով չեն ընդունվել, դատավորը պետք է որոշակի մանրամասնությամբ բացատրի, թե դա ինչու է տեղի ունեցել:

Բացի այդ, դատավորները պետք է տեղյակ լինեն որոշ կողմերի այնպիսի մարտավարության մասին, երբ վերջիններս տրամադրում են «ավելորդ» ապացույցներ, այսինքն՝ այնպիսի ապացույցներ, որոնք նրանք իրատեսորեն չեն կարող ապացուցել, կամ նույնիսկ այնպիսիք, որոնցում կան հակասություններ: Սովորաբար, դա արվում է հայցի հաջողության հավանականությունը մեծացնելու հույսով: Դատավորները պետք է օգտագործեն իրավական տրամաբանության կանոնները՝ գործնականում բանավեճերից այդպիսի «ավելորդ» ապացույցները բացառելու համար:

Բաժին 7.2 Իրավական հետազոտություն

Իրավական հետազոտությունը խնդրո առարկա իրավական իրավիճակի նկատմամբ կիրառելի իրավական դրույթների որոշման նպատակով իրավաբանների, այդ թվում՝ դատավորների կողմից օգտագործվող մեթոդների ամբողջությունն է: Երբ իրավական հարցը պարզ է, այս գործընթացը կարող է համեմատաբար հեշտ լինել: Օրինակ, գնորդի

---

³³ Տե՛ս մասնավորապես «*Լոպեզ Ռիվալդան և մյուսներն ընդդեմ Իսպանիայի*», դիմումներ թիվ 1874/13 և 8567/13, 2019 թ. հոկտեմբերի 17-ի վճիռը:

կողմից համաձայնեցված գինը վաճառողին չվճարելու մասին վեճի ժամանակ դատավորը պետք է վկայակոչի քաղաքացիական օրենսգրքի ընդամենը մի քանի դրույթ և հաստատի վճարումը չկատարելու պատճառները:

Ավելի բարդ իրավիճակներում դատավորի առջև կարող է ծառանալ ավելի բարդ առաջադրանք. ո՞ր իրավական դրույթն է կիրառվելու, եթե մի քանի դրույթների միջև ենթադրաբար առկա է հակասություն: Ինչպե՞ս մեկնաբանել իրավական դրույթը, եթե դրա բովանդակությունը կամ կիրառման շրջանակը պարզ չեն:

Շատ ավելի բարդ իրավիճակներ կարող են առաջանալ, եթե վեճը միջազգային է: Ատյանի իրավասության, վեճի նկատմամբ կիրառելի օրենքի, միջազգային կամ երկկողմ կոնվենցիաների կամ օտարերկրյա օրենսդրության կիրառման հարցերը դատավորի առջև ծառայած խնդիրներից ամենատարածվածներն են:

Իրավական հետազոտությունն ամենից հաճախ ներառելու է հետևյալ աղբյուրներին դիմելը.

- *Օրենսդրությունը*

Ներպետական օրենսդրության մատչելիությունը, որպես կանոն, որևէ մտահոգություն չի առաջացնում: Տվյալների տարբեր շտեմարաններից բացի, երկրների մեծ մասը օրենսդրությունը, առնվազն՝ առաջնային օրենսդրությունը, հրապարակում է իրենց պետական կայքերում: Ներպետական օրենսդրությանն առնչվելիս դատավորի միակ մտահոգությունը պետք է լինի կանոնավոր կերպով ստուգելը, որ այն դեռևս ուժի մեջ լինի: Այս համատեքստում պետք է նկատել, որ որոշ դեպքերում իրավական դրույթները կարող են տեխնիկապես ուժի մեջ մնալ, մինչդեռ հայտարարվել ամբողջությամբ կամ մասամբ հակասահմանադրական: Բացի այդ, դատավորները պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնեն, որ այլևս չգործող իրավական դրույթներ չկիրառեն:

Իրավական դրույթի ծավալի կամ նպատակի վերաբերյալ կասկածների դեպքում դատավորները կարող են հարկ ունենալ ծանոթանալու նախապատրաստական աշխատանքներին, որոնք սովորաբար հասանելի են խորհրդարանների կայքերում:

Ինչ վերաբերում է *օտարերկրյա* օրենսդրությանը, ապա դրա օգտագործումը կարող է անհրաժեշտ լինել այն դեպքերում, երբ միջազգային մասնավոր օրենքի հակասող կանոններն այն սահմանն են որպես կիրառելի օրենք: Օտարերկրյա օրենսդրության կիրառման կանոնները երկրից երկիր զգալիորեն տարբերվում են: Երկրների մի մասում դատավորները հարաբերական ազատություն ունեն կիրառելի օրենքները գտնելու գործում, իսկ մյուսներում կարող է պահանջվել պետական հաստատությունների վավերացրած իրավական գնահատում տրամադրելը: Օտարերկրյա օրենսդրություն կիրառելիս ազգային դատավորը նաև պետք է հաշվի առնի օտարերկրյա այն պետության ավելի լայն համատեքստը, որի օրենսդրությունը կիրառվում է:

Երկկողմ կամ *բազմակողմ* համաձայնագրերը հաճախ առկա են Արդարադատության նախարարության և Արտաքին գործերի նախարարության կայքերում կամ այլ աղբյուրներում: Դրանք կիրառելիս դատավորները պետք է հաշվի առնեն դրանց բացատրողական զեկույցները և մեկնաբանման այլ աղբյուրները:

Միջազգային օրենսդրությունը (մասնավորապես պայմանագրերն ու կոնվենցիաները), որպես կանոն, կարող են հասանելի լինել այն միջազգային կազմակերպությունների կայքերում, որոնց հովանու ներքո դրանք մշակվել են³⁴: Նման օրենսդրություն կիրառելիս դատավորը սովորաբար պիտի սկսի նրանից, որ ստուգի, թե իր երկիրը համապատասխան կոնվենցիայի մաս կազմո՞ւմ է արդյոք: Բացի այդ, նա պիտի ստուգի նաև, թե տվյալ պետությունը հայտարարագրեր կամ վերապահումներ արե՞լ է պայմանագրերի վերաբերյալ, և դրանք արդյո՞ք կիրառելի են խնդրո առարկա հարցի առնչությամբ:

Բացի այդ, որոշ գործերի դեպքում կարող է կարևոր նշանակություն ունենալ պայմանագրի ուժի մեջ մտնելու ամսաթիվը³⁵:

Պայմանագրի դրույթները մեկնաբանելու համար դատավորը պետք է դիմի նույն աղբյուրների օգնությանը, ինչ երկկողմ կամ բազմակողմ համաձայնագրերի դեպքում: Բացի այդ, որոշ պայմանագրերի համար կարող է գոյություն ունենալ նշանակված դատական կամ քվազի դատական մարմին, որին տրված են համապատասխան պայմանագրի դրույթները մեկնաբանելու լիազորություններ:

- *Բարձրագույն դատարանների նախադեպային իրավունքը*

Իրենց որոշումները հիմնավորելու համար բարձրագույն դատարանների նախադեպային իրավունքին սովորաբար հղում են անում ստորին դատարանների դատավորները: Որոշ երկրներում նախադեպային իրավունքը համակարգված է ըստ թեմաների, օրինակ՝ պլենումի կամ դատավորների դատական կամ խորհրդատվական այլ կոլեգիաների որոշումների տեսքով: Չնայած այս աղբյուրը սովորաբար հեշտությամբ հասանելի է, դրա օգտագործման կանոնները երկրից երկիր զգալիորեն տարբերվում են: Որոշ իրավասություններում իրավական ավանդույթը պահանջում է համակարգված հղում կատարել բարձրագույն դատարանների նախադեպային իրավունքին, իսկ մյուսների դեպքում դա կարող է համարվել անհարկի:

Պակաս տարածված է մինևնույն մակարդակի իրավասության դատարանների, առավել ևս՝ ստորին դատարանների նախադեպային իրավունքի օգտագործումը, քանի որ վերադաս դատարանների պրակտիկայի հետ կապված հեղինակությունն ավելի մեծ է: Այդուհանդերձ, նույն մակարդակի դատարանների նախադեպային իրավունքի կիրառումը կարող է կարևոր լինել, հատկապես եթե դատավորի առջև ծառայած իրավական հարցերը համեմատաբար նոր են:

Այս կապակցությամբ պետք է հիշեցնել, որ ներպետական դատարանների միջև կամ մինևնույն դատարանում նախադեպային իրավունքի տարաձայնություններն ինքնին չեն կարող համարվել Կոնվենցիային հակասող³⁶: Այդ պատճառով, սկզբունքորեն նորմալ է, որ դատարանները կայացնեն գոյություն ունեցող պրակտիկային չհամապատասխանող վճիռներ: Այնուամենայնիվ, նման դեպքերում պետք է հատուկ բացատրություններ

---

³⁴ ԵՆ պայմանագրերի համար տե՛ս <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list>

³⁵ Օրինակ, Կոնվենցիայի ազդեցությունը չի տարածվի այն վիճելի փաստերի վրա, որոնք տեղի են ունեցել մինչև անդամ պետության կողմից վավերացումը:

³⁶ Տե՛ս մասնավորապես «Նեջդեթ Շահինը և Փերիհան Շահինն ընդդեմ Թուրքիայի» [GC], դիմ. No. 13279/05 գործով 2011 թ. հոկտեմբերի 20-ի վճիռը:

ներկայացվեն՝ կողմերի, բարձրագույն դատարանների և ընդհանրապես հասարակության կողմից նոր պրակտիկայի ընդունումն ապահովելու նպատակով:

Մրանով հանդերձ, հարկավոր է նաև նշել, որ ՄԻԵԴ-ը շեշտել է մեխանիզմների ներդրման կարևորությունը՝ դատական պրակտիկայում հետևողականություն երաշխավորելու և դատարանների նախադեպային իրավունքի միատեսակությունն ապահովելու համար: Պայմանագրին միացած պետությունների պարտականությունն է իրենց իրավական համակարգերի այնպիսի կազմակերպումը, որ խուսափեն իրարամերժ վճիռների ընդունումից³⁷:

Վերաքննության կամ վճռաբեկության կարգով բողոքարկելուց հետո գործը նոր քննության ուղարկելու դեպքում, ընդհանուր առմամբ, ստորին ատյաններից ակնկալվում է եթե ոչ ենթարկվել, ապա գոնե հաշվի առնել վերադաս ատյանի դատարանների կողմից ընդունված պատճառները: Սակայն տարբեր երկրների պրակտիկաներն այդ առումով միատարր չեն³⁸:

Որոշ դեպքերում, ՄԻԵԴ-ի վճռից հետո, երբ վերջինս գտնում է, որ պատասխանող պետությունը խախտել է Կոնվենցիայի հոդվածներից մեկը, կարող է հարկ լինել, որ ներպետական դատարանները վերանայեն վերջնական վճիռը: Վարույթի վերաբացումը անհատական ստանդարտ միջոցներից է, որը նախատեսված է Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածով, հատկապես այն գործերով, որոնք առնչվում են Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտմանը: Սովորաբար, գերագույն դատարանները քննում են վարույթը վերսկսելու հայցը: Այս գործընթացում ակնկալվում է, որ ներպետական դատարանները լիովին հասկանան ՄԻԵԴ-ի վճռի շրջանակը և դրա արդյունքները վերածեն նոր որոշման, որը համապատասխանում է ՄԻԵԴ-ի եզրակացությունների էությանը: Եթե դա ճիշտ չի կատարվում, հայցվորը կարող է նոր գանգատ ներկայացնել ՄԻԵԴ, որն այնուհետև կարող է հանգեցնել խախտման մեկ այլ վճռի տվյալ անդամ պետության դեմ³⁹:

---

³⁷ *Նեջդեթ Շահինը և Փերիհան Շահինն ընդդեմ Թուրքիայի* [GC], հղված վերը:

³⁸ Օրինակ, Ֆրանսիայում, եթե վճռաբեկության կարգով բողոքարկելուց հետո գործը նոր քննության է հանձնվում, պրակտիկան թույլ է տալիս վերաքննիչ դատարանին մեկ անգամ ևս կայացնել նմանատիպ վճիռ (գործը նոր քննության համար ուղարկվում է նախնականից տարբեր վերաքննիչ դատարան): Եթե գործը կրկին բեկանվում է և ուղարկվում է մեկ այլ քննության, ապա վերաքննիչ դատարանը պետք է կատարի առաջադրված պահանջը, անգամ եթե դա նախատեսված չէ օրենսդրությամբ:

³⁹ ՄԻԵԴ-ն արդեն մի քանի առիթով բխավել է նման իրավիճակների: Տե՛ս, օրինակ, «Բոչալն (թիվ 2) ընդդեմ Ուկրաինայի» գործով, դիմ. No. 22251/08, 2015 թ. փետրվարի 5-ի վճիռը: Կարևոր է, որ դատավորները մտապահեն, որ ի տարբերություն որոշ այլ արտակարգ գանգատարկումների ՄԻԵԴ-ի վճռից հետո վարույթի վերաբացման վերաբերյալ հայցերի քննության կարգը սովորաբար կարգավորվում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում ամրագրված արդար դատաքննության երաշխիքներով. «Այնուամենայնիվ, Կոնվենցիայի համակարգի արդյունավետության նպատակով, վերոհիշյալ նկատառումները չպետք է նվազեցնեն այնպիսի ներքին ընթացակարգեր ապահովելու կարևորությունը, որոնք թույլ են տալիս գործը վերանայել այն [հանգամանքի] բացահայտման լույսի ներքո, որ խախտվել են 6-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության երաշխիքները: Ընդհակառակը, այդպիսի ընթացակարգերը կարող են դիտվել որպես իր վճիռների կատարման կարևոր ասպեկտ՝ կարգավորված Կոնվենցիայի 46-րդ հոդվածով, և դրանց առկայությունը ցույց է տալիս Պայմանավորվող պետության (...) Դատարանը այդ կապակցությամբ պահպանում է Նախարարների կոմիտեի ընդունած թիվ R(2000)2 հանձնարարականը, որում Կոնվենցիայի մասնակից պետություններին կոչ է արվում ապահովելու, որ ներպետական մակարդակով վարույթը վերսկսելու համար բավարար հնարավորություններ լինեն, եթե Դատարանը

- *Կոնվենցիան և ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքը*

ԵՄ անդամ պետության իրավական կարգերում Կոնվենցիան և ՄԻԵԴ դատական պրակտիկան առանձնահատուկ տեղ են զբաղեցնում: Կոնվենցիան, ինչպես մեկնաբանում է ՄԻԵԴ-ը, ազգային մակարդակում ներպետական, արտաքին և միջազգային իրավունքի կիրառման մշտական ուղեցույցն է:

ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքը հասանելի է HUDOC տվյալների բազայի միջոցով⁴⁰: ԵՄ յուրաքանչյուր անդամ պետության դեմ կայացված վճիռների և որոշումների մեծ մասը թարգմանվում է ազգային լեզուներով: Բացի այդ, առավել նշանավոր՝ հատկապես Մեծ պալատի կայացրած վճիռները թարգմանվում են նաև տարբեր անդամ երկրների լեզուներով:

Այնուամենայնիվ, հեշտ չէ արդյունավետորեն հետևել ՄԻԵԴ-ի դատական պրակտիկային: Յուրաքանչյուր ամիս ՄԻԵԴ-ի կողմից ընդունվում են մի քանի տասնյակ և երբեմն հարյուրավոր վճիռներ ու որոշումներ, ինչը դժվարացնում, եթե ոչ ընդհանրապես անհնար է դարձնում դրանց բոլորին ծանոթ լինելը:

Իր նախադեպային իրավունքի իմացությունը դյուրացնելու համար ՄԻԵԴ-ն իր կայքում թեմատիկ զանազան ուղեցույցներ ու ձեռնարկներ է հրատարակում: Օրինակ, քաղաքացիական և վարչական դատարանների դատավորների համար արդար դատաքննության ուղեցույցը մեծ հետաքրքրություն է ներկայացնում, քանի որ ամփոփում է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածից բխող կարևորագույն խնդիրները⁴¹:

ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքի կիրառումը չպետք է ինքնանպատակ լինի: Այս նախադեպային իրավունքը որոշ իրավաբաններ կարող են կիրառել իրենց իրավական տեքստերը «զարդարելու» համար: Դա սխալ է: Շատ դեպքերում ներպետական վարույթներում ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքին հղում անելը ավելորդ է:

Սակայն եթե դատավորը բախվում է այնպիսի իրավիճակի, երբ կողմերից մեկը Կոնվենցիայի համաձայն որոշակի խնդիրներ է առաջ քաշում և հղում անում ՄԻԵԴ-ի նախադեպային կոնկրետ իրավունքին, դատավորը հարկ կունենա պատասխանելու այդ փաստարկին: Դրանով նա առաջին հերթին կքննի այն վճռի կամ որոշման բովանդակությունը, որի վրա հիմնվում է:

Այնուհետև, նա պետք է գնահատի, թե որքանով է կողմի փաստարկը հաստատող դատական պրակտիկան համապատասխանում ընթացող դատավարությանը: Որոշ դեպքերում այն կարող է լիովին դուրս գալ քննվող հարցի շրջանակից, ինչի դեպքում դատավորը հեշտությամբ կմերժի այն՝ որպես գործին չառնչվող: Որոշ այլ դեպքերում վճիռը կամ որոշումը կարող է լիովին կամ մասամբ բավարարել կողմի փաստարկի հիմքում ընկած նկատառումները:

Կոնվենցիայի խախտում է գտել (տե՛ս վերը, 28-րդ կետը): Այն վերահաստատում է իր տեսակետը, որ այդպիսի միջոցառումները կարող են ներկայացնել «ամենաարդյունավետ, եթե ոչ միակ միջոցը restitutio in integrum-ի հասնելու համար» (տե՛ս *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) (no. 2)*, հղված վերը, § 33, §§ 33 և 89; և *Steck-Risch and Others*, հղված վերը) (§ 58):

⁴⁰ <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home&c=>

⁴¹ https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_eng.pdf

Սակայն, նախքան կողմի՝ իր օգտին վկայակոչվող իրավասության լույսի ներքո փաստարկն ընդունելը, դատավորը կարող է ցանկանալ մի քանի լրացուցիչ ստուգումներ կատարել՝ հավաստիանալու համար, որ բերված նախադեպային իրավունքն իրավական առումով կիրառելի է: Դատավորը նախ պետք է ստուգի, թե քննարկվող վճիռը կամ որոշումն արդյոք չի՞ հնացել՝ ՄԻԵԴ-ի ընդունած նոր նախադեպային իրավունքի պատճառով⁴²: Դա կարելի է անել տարբեր եղանակներով: Օրինակ, դատավորը կարող է հետազոտություն կատարել HUDOC համակարգում՝ որպես հիմնաբառ օգտագործելով վկայակոչված վճռի կամ որոշման անվանումը: Արդյունքում, նա կարող է հայտնաբերել նախորդից տարբերվող նոր դատական պրակտիկան:

Եթե վճիռը կամ որոշումները վերաբերում են մեկ այլ անդամ պետության, դատավորը կարող է հարկ ունենա պարզելու, թե որքանով են իրավական իրավիճակները համեմատելի: Շատ հաճախ, նման թվացյալ փաստացի հանգամանքներից այն կողմ, նա կարող է հայտնաբերել բոլորովին այլ իրավական դաշտ: Այդ դեպքում դատավորը պետք է կարողանա մերժել առաջարկվող նախադեպային իրավունքը:

Կարևոր է նաև ընդգծել, որ ազգային դատավորը նաև Կոնվենցիայի դատավորն է: Սա նշանակում է, որ նա ունի բոլոր լիազորությունները Կոնվենցիան ուղղակիորեն կիրառելու խնդրո առարկա վեճի նկատմամբ՝ առանց որևէ հղում կատարելու ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքին (որը տվյալ հարցի համար կարող է նաև գոյություն չունենալ): Կոնվենցիայի ուղղակի կիրառումը նշանակում է, որ դատավորը, օրինակ, կարող է իր որոշումը հիմնավորելու համար կիրառել դրա դրույթները՝ առանց ներպետական օրենսդրությանը դիմելու:

Պետք է նաև նշել, որ ԵԽ ՆԿ-ի պրակտիկան, որը վերաբերում է ՄԻԵԴ վճիռների կատարմանը, կարող է մեծ հետաքրքրություն ներկայացնել դատավորների և լայն առումով իրավաբան մասնագետների համար: Քանի որ ազգային դատավորները ոչ միայն Կոնվենցիայի դատավորներ են, այլ նաև *ՄԻԵԴ վճիռների կատարման դատավորներ*, որոշ դեպքերում նրանց կարող է անհրաժեշտ լինել գնահատել համապատասխան անդամ պետությունների կողմից որոշ վճիռների կատարման վիճակը: Այս կարիքը բավարարելու համար ԵԽ կայքում առկա են մի քանի գործիքակազմեր, որոնց թվում է հատուկ դրան նվիրված HUDOC EXEC հետազոտական համակարգը⁴³. Բացի այդ, ՆԿ քարտուղարության կողմից մշակված «Երկրի տեղեկագրերը» հակիրճ, բայց ամբողջական պատկերացում են տալիս ԵԽ բոլոր անդամ պետությունների դեմ ՄԻԵԴ վճիռների կատարման վիճակի մասին:

Ինչպես վերը նշվեց, իրավական որևէ դրույթ կիրառելիս դատավորը միշտ պետք է առաջնորդվի Կոնվենցիայով և դրա հիմքում ընկած սկզբունքներով:

- *Դոկտրինը*

Նախադեպային իրավունքի նման, դատավորը դոկտրինը ևս չի կիրառում յուրաքանչյուր գործի համար, հատկապես սովորական կամ կրկնվող գործերով: Բայց, ի հակադրություն, որոշ դեպքերում այն կարող է օգտակար լինել: Մեկնաբանություններով օրենսգրքերն իրավական դրույթների դոկտրինալ գնահատման տիպիկ օրինակ են: Բացի այդ, տարբեր

---

⁴² ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքը նույնպես կարող է փոփոխվել, թեև դա հազվադեպ է կատարվում:

⁴³ <https://hudoc.exec.coe.int/eng#%7B%22EXECDocumentTypeCollection%22:%7B%22CEC%22%7D%7D>

հողվածներ և այլ հրապարակումներ ևս հաճախ օգտակար ուղեցույց են լինում դատավորների համար:

Օտարերկրյա իրավական դոկտրինի կիրառությունն ավելի քիչ է տարածված: Այդուհանդերձ, ներպետական դատավարության ընթացքում դրա կիրառմանը ոչինչ չի խոչընդոտում (պայմանով, որ այն ճիշտ է թարգմանված):

Կոնվենցիայի դոկտրինը և ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքը կարող են նաև վկայակոչվել ներպետական դատավարությունների ընթացքում:

- *Համեմատական օրենսդրություն*

Համեմատական օրենսդրությանը դիմելը դատավորի համար կարող է օգտակար և արդյունավետ միջոց լինել որոշումներ կայացնելու գործում: Դա սովորաբար վերաբերում է նոր, հակասական կամ փոխառված իրավական հասկացություններին, իրավիճակներին կամ պրակտիկային:

Հանրային կարևոր խնդիրներ արծարծող մի շարք դեպքերում ՄԻԵԴ-ը ԵԽ անդամ երկրների օրենսդրության ու պրակտիկայի համեմատական վերլուծություն է կատարել⁴⁴:

Բաժին 7.3 Լեզուն

Դատական որոշումների որակը մեծապես կախված է դատավորների կողմից օգտագործված լեզվից:

Սկզբունքորեն, դատական որոշումները պետք է շարադրվեն ժամանակակից, ճիշտ և դյուրընթեռնելի լեզվով: Խորհուրդ է տրվում նաև, որ դատական որոշումներում օգտագործվող նախադասությունները լինեն հնարավորինս հակիրճ (բնականաբար ո՛չ ի վնաս արտահայտված մտքերի):

Կարևոր է, որ դատական որոշման լեզուն հեշտությամբ հասկանալի լինի բոլորի, այլ ոչ թե միայն փաստաբանների համար: Այդ կապակցությամբ կարելի է հղում կատարել 1977 թվականին Ֆրանսիայի Արդարադատության նախարարության մշակած դատական որոշումների լեզվի վերաբերյալ ուղեցույցին: Ի թիվս այլ հարցերի, ֆրանսիացի դատավորներին խորհուրդ է տրվում խուսափել ավանդական իրավաբանական լատիներեն տերմինաբանությունից, անգլերենից և այլ լեզուներից փոխառված տերմիններից, հնաոճ ու խրթին բառերից և այլն:

Դատավճռի մեջ որևէ մեջբերում (իրավական դրույթ, տեղանուն կամ անձնանուն, ընկերության կամ միության անվանում) պետք է համապատասխանի ազգային կանոններին և միատեսակ լինի վճռի ամբողջ տեքստում:

Դատավճռում փաստերի կամ հիմնավորումների առավելագույնս հստակ ներկայացման հասնելու համար առաջարկվում է յուրաքանչյուր նախադասությամբ գրել մեկ փաստ կամ մեկ միտք:

Հստակ լեզվի օգտագործումը կարևոր է նաև վճիռների/դատավճիռների կատարման համար, քանի որ կանխում է դատական որոշման որոշ հատվածների մեկնաբանման դժվարությունները:

---

⁴⁴ Օրինակ, Մեծ պալատի «Լամբերտոն ընդդեմ Ֆրանսիայի», դիմ. 46043/14, 2015 թ. հունիսի 5-ի վճիռը, որը վերաբերում էր անբուժելի հիվանդ մարդու կյանքի արհեստական պահպանմանը:

8. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Եզրակացություններ

- 1) Դատական որոշումների որակը ընդհանրապես դատական համակարգի որակի կարևորագույն կողմն է: Հետևաբար, արդարադատության համակարգի բոլոր դերակատարները պետք է մշտապես բարելավեն իրենց հիմնավորումների և շարադրանքի հմտությունները՝ որակյալ վճիռներ կազմելու վերջնական նպատակին հասնելու համար:
- 2) Վճռի/դատավճռի որակին հնարավոր չէ հասնել կախարդական «բաղադրատոմսի» միջոցով: Օրենսդրության որակի, արդարադատության բոլոր դերակատարների կողմից ներպետական և միջազգային իրավունքի իմացության բարելավման ուղղությամբ կատարվող մշտական ու համակարգված աշխատանքը միայն կարող է ապահովել արդարադատության արդյունավետ գործունեությունը և որակյալ վճռների/դատավճիռների կայացումը:
- 3) Արդարադատության որակը կարող է օբյեկտիվ կերպով որոշակիորեն համընկնել գործերը ողջամիտ ժամկետում քննելու նույնքան կարևոր պահանջի հետ, ինչպես նախատեսված է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով: Այդ երկու պահանջների միջև ճիշտ հավասարակշռություն գտնելու համար դատավորները պետք է լիովին օգտվեն ԵԽ տարբեր մարմինների, այդ թվում՝ առաջին հերթին ԱԱԵՀ-ի և ԵԴԽԽ-ի կողմից մշակված գործիքակազմերից:
- 4) Դատական ակտերի որակը կարող է բարելավվել, և կան մի քանի գործիքակազմեր, որոնք կարող են օգնել դատավորներին և դատավորների օգնականներին այդ գործընթացում: Այս գործիքակազմերը կողիֆիկացված չեն իրավական մեկ փաստաթղթում: Դրանք տարբեր աղբյուրների, ներառյալ Կոնվենցիայի և ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքի բնական վերլուծության արդյունքն են:
- 5) Դատական որոշումների որակի բարելավումը բաց և զարգացող գործընթաց է: Ինչպես ցույց տվեցին Հայաստանի դատավորների և դատավորների օգնականների համար 2021թ. փետրվարի 23-ի և 24-ի դասընթացները, նախագծման գործընթացը պարզեցնելու և օպտիմալացնելու համար նրանցից շատերն իրենց առօրյա պրակտիկայում օգտագործում են տարբեր գործիքակազմեր:
- 6) Դատական որոշումների որակի առումով բովանդակությունը նույնքան կարևոր է, որքան ձևը: Հստակ լեզուն թույլ է տալիս ավելի լավ հասկանալ վճռի/դատավճռի հիմքում ընկած հիմնավորումները, իսկ հիմնավորումները կարող են հստակ ու հակիրճ արտահայտվել միայն պատշաճ լեզվով: Վճռի կառուցվածքը, դրա մասերի և ենթամասերի դասավորումը, կետերի ու ենթակետերի համարակալումը, էջերի համարակալումը նույնքան կարևոր են, որքան վճռի տրամաբանական մտածողության իրավական կառուցվածքները:
- 7) Համակարգչային գիտության ու տեխնիկայի անդադար զարգացումը դատավորների համար մարտահրավեր է, սակայն նաև՝ հնարավորություն: Համակարգիչներն արդեն իսկ թույլ են տալիս ավելի հեշտ և արագ դարձնել կազմման գործընթացը (պատկերացրեք գեթ պատճենելու-տեղադրելու կամ ուղղագրության ստուգման հնարավորությունները): Ձևանմուշների օգտագործումը, հատկապես սովորական կամ կրկնվող դեպքերի համար, կարող է

էլ ավելի հեշտացնել դատավորների աշխատանքը և հավելյալ ժամանակ տրամադրել ավելի բարդ գործերով զբաղվելու համար:

Առաջարկություններ

Կարող են ներկայացվել հետևյալ առաջարկությունները.

- 1) Քանի որ դատական որոշումների որակը կախված է հիմնավորման և նախագծման հմտությունների մշտական ու համակարգված կատարելագործումից, դատական համակարգում պետք է գործի դրվեն հատուկ կարգավորումներ այս հարցի «ինստիտուցիոնալացված» ուսուցման որոշակի ձևի ապահովման համար: Այդ դասընթացները պետք է ներառվեն բոլոր մակարդակներում (նախնական և հետբուհական) դատավորների վերապատրաստման ծրագրերում: Այդ դասընթացները չպետք է լինեն տրամաբանական կանոնների ու շարադրանքի տարրական հմտությունների ֆորմալիստական կրկնություն, այլ պետք է ուղղված լինեն Կոնվենցիայի սկզբունքների միջոցով օրենքը պատկերացնելու կարողության զարգացմանը և դա կուռ ու լավ հիմնավորված վճիռների վերածելուն:
- 2) Կոնվենցիայի, ՄԻԵԴ-ի և լայն առումով ԵԽ համակարգի նախադեպային իրավունքի գիտելիքները կարևոր են հիմնավորման և շարադրանքի առաջատար հմտությունների զարգացման համար: Այդ նպատակով դատավորներին պետք է հրավիրել շարունակաբար սովորելու Կոնվենցիան և հետևելու ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքի զարգացմանը: Քանի որ այդ գործընթացը ժամանակատար է, դատարաններում կարող են նախատեսվել հատուկ մասնագետներ, օրինակ՝ «Կոնվենցիայի խորհրդատու» կամ դատավոր (կամ դատավորի օգնական), որի խնդիրը կլինի վերահսկել ՄԻԵԴ-ի նախադեպային իրավունքի զարգացումը և իր գործընկերներին տեղեկացնել այդ զարգացումների մասին: Գերագույն դատարանները կարող են առանձնահատուկ դեր կատարել այս գործընթացում:
- 3) ԵԴԽԽ-ի (Կարծիք No. 11) առաջարկությամբ, պետք է գործի դրվի դատական որոշումների որակի գնահատման համակարգը՝ արդարադատության համակարգի բոլոր դերակատարների մասնակցությամբ: Այս գնահատումը, որը կարող է հիմնված լինել տարբեր մեթոդների վրա, չպետք է օգտագործվի առանձին դատավորների գործունեության գնահատման համար: Այն նաև չպետք է վերածվի տարբեր դատարանների միջև «մրցակցության»: Գնահատումը պետք է ուղղված լինի դատական համակարգում առկա իրավիճակի օբյեկտիվ վերհանմանը՝ հնարավոր թերությունները հայտնաբերելու և դրանց լուծման ուղիները մատնանշելու նպատակով:
- 4) Դատավորներին պետք է խրախուսել աշխատանքային երկխոսություն հաստատելու այլ իրավաբան մասնագետների հետ՝ հատկապես փաստաբանների հետ: Երկխոսությունը պետք է ուղղված լինի նրանց համապատասխան փորձի փոխանակմանը և նրանց հատուկ կարիքների ու մտահոգությունների արտահայտմանը: Դատական իշխանության ներկայացուցչական մարմինների և փաստաբանների միության միջև *ֆորմալ համաձայնությունները* կարող են բարելավել դատական որոշումների որակը՝ փաստաբանների կողմից դատարաններ ներկայացվող գրավոր միջնորդությունների որոշակի չափանիշներ

սահմանելու միջոցով⁴⁵: Դրան զուգահեռ պետք է գործի դրվեն հատուկ մեխանիզմներ, որպեսզի ապահովվի, որ *ակնհայտ չհիմնավորված* հայցերը չեն ներկայացվի դատարաններ: Դրան կարելի է հասնել, օրինակ, ավելորդ հայցեր ներկայացնելու հարցում կողմերի պատասխանատվությունը մեծացնելու միջոցով: Անվճար իրավաբանական օգնության ոլորտում պետք է կիրառվեն լուրջ հեռանկարից զուրկ դատական գործողությունների դեմ հատուկ երաշխիքներ:

- 5) Գերագույն դատարանները պետք է հատուկ դեր կատարեն իրավական արդյունավետ մշակման վերաբերյալ գիտելիքների տարածման գործում: Դատական համակարգի շրջանակներում ունեցած իրենց դիրքով և այլ երկրների գերագույն դատարանների հետ երկխոսության իրենց հնարավորությամբ նրանց ավելի հարիիր է դատական համակարգի ներսում դատական որոշումների որակի մշտական բարելավման գործընթացի ղեկավարումը: Հասկանալի է, որ նրանք պետք է օրինակ ծառայեն՝ ապահովելով, որ իրենց վճիռները մշակվեն միջազգային լավագույն չափանիշներին համապատասխան:
- 6) ՄԻԵԴ-ի վճիռներն ու որոշումները պետք է դիտարկվեն որպես հաջող իրավական շարադրանքի մոդելներ: Դրանք արտացոլում են իրավական տարբեր կարգերի և իրավական տարբեր հարցերի հետ առնչվելիս ՄԻԵԴ-ի պրակտիկան: Դրանք պետք է պարբերաբար թարգմանվեն ազգային լեզվով և լայնորեն տարածվեն:

---

⁴⁵ Օրինակ, Ֆրանսիայում Փարիզի վերաքննիչ դատարանի և 7 փաստաբանների միությունների միջև 2011թ. դեկտեմբերի 13-ին կնքվել է Փոխըմբռնման արձանագրություն՝ տարբեր դատավարությունների շրջանակներում փաստաբանների կողմից ներկայացված գրավոր դիմումների ձևի և բովանդակության վերաբերյալ: Այդ Արձանագրությունը սահմանում է մանրակրկիտ կառուցվածք, որի համաձայն փաստաբանները պետք է ներկայացնեն իրենց փաստարկներն ու հիմնավորող ապացույցները: